

Міністерство освіти і науки України
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Інститут гуманітарної підготовки та державного управління
Кафедра філології та перекладу

БОЄЧКО СОФІЯ ЛЮБОМИРІВНА

(прізвище, ім'я, по батькові)

УДК 811.111

(індекс)

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

(назва роботи)

«Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська»

(назва освітньої програми)

035 «Філологія»

(шифр і назва спеціальності)

Софія БОЄЧКО

(підпис ім'я та прізвище здобувача освітнього ступеня)

Науковий керівник **Наталія РОМАНЕНКО, канд. філол. н., доцент**

(прізвище, ім'я, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

Канд. філол. н., доцент

(підпис) (дата)

Мар'яна ШТОГРИН

(ім'я та прізвище)

Рецензент

Канд. педаг. н., доцент

(підпис) (дата)

Ольга ЯНИШИН

(ім'я та прізвище)

Робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Івано-Франківськ – 2025

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В КНИЖІ ФІЛПА ЗІМБАРДО "ЕФЕКТ ЛЮЦИФЕРА. ЧОМУ ХОРОШІ ЛЮДИ ЧИНЯТЬ ЗЛО"

2.1 Науково-популярна книга "Ефект Люцифера" Ф. Зімбардо: лінгвостилістичний аналіз

2.2 Соціально-психологічна термінологія книги "Ефект Люцифера": структурно-семантичний аналіз

2.3 Психологічна термінологія книги Ф. Зімбардо "Ефект Люцифера" як проблема перекладознавства

2.4 Образні засоби як складова науково-популярного дискурсу: стратегії перекладу

РОЗДІЛ 3 СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ПЕРЕКЛАДУ

3.1 Лекція як інструмент набуття знань з термінології та перекладознавства

3.2 Практичне заняття як метод автоматизації навичок перекладу психологічної термінології

3.3 Анотація магістерської роботи німецькою мовою

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):

додатки на 27 сторінках

6. Консультанти розділів роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Гордій О. М., доцент каф. ФП		
Розділ 1, 2, 3	Гордій О. М., доцент каф. ФП		
Висновки	Гордій О. М., доцент каф. ФП		

7. Дата видачі завдання: 17.11.2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

<i>№ з/п</i>	<i>Назва етапів магістерської роботи</i>	<i>Термін виконання етапів роботи</i>	<i>Примітка</i>
1	Вибір теми магістерської роботи та обґрунтування її актуальності	до 10.10.2024	Виконано
2	Визначення об'єкта, предмета, мети, завдань та методів дослідження	до 10.11.2024	Виконано
3	Складання попереднього плану магістерської роботи	до 10.12.2024	Виконано
4	Пошук і відбір літератури до теми магістерської роботи, складання списку використаних джерел	10.12.2024 – 30.09.2025	Виконано
5	Аналітико-синтетичне опрацювання літератури до теми роботи	20.02.2025 01.11.2025	Виконано
6	Написання тексту магістерської роботи відповідно до її структури:	16.10.2025 – 04.12.25	Виконано
	6.1 I розділ	16.10.25 – 06.12.25	Виконано
	6.2 II розділ	25.10.25 – 04.11.25	Виконано
	6.3 III розділ	05.11.25 – 15.11.25	Виконано
7	Написання вступу до теми магістерського дослідження	16.11.2025 – 22.11.2025	Виконано
8	Підготовка графічних матеріалів чи іншого унаочнення	23.11.2025 – 24.11.2025	Виконано
9	Формулювання висновків (за потреби до кожного із розділів дослідження)	25.11.2025 – 27.11. 2025	Виконано
10	Оформлення кінцевого списку використаних джерел та додатків	28.11.2025 – – 30.11.2025	Виконано
11	Оформлення та попередній захист магістерської роботи	01.12.2025 – 04.12.2025	Виконано
12	Внесення коректив та кінцеве редагування магістерської роботи	05.12.2025 – 07.12.2025	Виконано
13	Реєстрація магістерської роботи на кафедрі	08.12.2025 – 10.12.2025	Виконано
14	Захист магістерської роботи	17.12.2025 18.12.2025	Виконано

Студент

Софія БОЄЧКО

Керівник роботи

Наталія РОМАНЕНКО

АНОТАЦІЯ

Боєчко С. Л. Термінологія соціальної психології у науково-популярній літературі: структурно-семантичні та перекладацькі особливості (на матеріалі книги Філіпа Зімбардо “Ефект Люцифера. Чому хороші люди чинять зло”), 2025. 121 с.

Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра з філології за освітньо-професійною програмою «Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська» спеціальності 035 Філологія. Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. Івано-Франківськ, 2025.

У кваліфікаційній роботі здійснено комплексний аналіз процесу відтворення англійської психологічної термінології українською мовою. Схарактеризовано специфіку науково-популярного дискурсу. Проведено практичний аналіз перекладацьких стратегій та трансформацій на матеріалі книги Філіпа Зімбардо «The Lucifer Effect» та її українського перекладу «Ефект Люцифера. Чому хороші люди чинять зло». Систематизовано та класифіковано термінологічні одиниці тексту за тематичними групами. Проаналізовано функціонування ключових термінів, зокрема стратегії їх передачі (транскрипція, описовий переклад, калькування) та контекстуальну адаптацію. На основі проведеного дослідження розроблено методичні рекомендації щодо формування перекладацької компетентності у галузі соціальної психології.

Ключові слова: *переклад психологічної термінології, термінологічна система, перекладацькі стратегії, перекладацькі трансформації, соціальна психологія, адекватність перекладу.*

ABSTRACT

Boiechko, S. Terminology of social psychology in popular science literature: structural-semantic and translational features (based on Philip Zimbardo's book "The Lucifer Effect: Understanding How Good People Turn Evil"), 2025. 121 p.

Master's thesis in Specialty 035 "Phoilogy", Master's program "Germanic Languages and Literature (translation included), first – English." Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. Ivano-Frankivsk, 2025.

The thesis presents a comprehensive analysis of the process of translating English psychological terminology into Ukrainian. The specific features of popular science discourse are characterized. A practical analysis of translation strategies and transformations is conducted based on the material of Philip Zimbardo's book "The Lucifer Effect" and its Ukrainian translation. The terminological units of the text are systematized and classified into thematic groups. The functioning of key terms is analyzed, including strategies for their rendering (transcription, descriptive translation, calque) and contextual adaptation. Based on the conducted research, methodological recommendations for developing translation competence in the field of social psychology have been formulated.

Keywords: *translation of psychological terminology, terminological system, translation strategies, translation transformations, social psychology, translation adequacy.*

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1 ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ	13
1.1 Науково-популярний дискурс як складне комунікативне явище: дефініція, синтез стильових ознак, функціональні особливості.....	13
1.2 Термін як основний елемент наукового дискурсу: ознаки, критерії відповідності, функції.....	17
1.3 Типологія та класифікація термінологічних одиниць.....	29
1.4 Способи перекладу англійської термінології засобами української мови.....	35

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В КНИЗІ ФІЛПА ЗІМБАРДО "ЕФЕКТ ЛЮЦИФЕРА. ЧОМУ ХОРОШІ ЛЮДИ ЧИНЯТЬ ЗЛО"	39
2.1 Науково-популярна книга "Ефект Люцифера" Ф. Зімбардо: лінгвостилістичний аналіз.....	39
2.2 Соціально-психологічна термінологія книги "Ефект Люцифера": структурно-семантичний аналіз.....	43
2.3 Психологічна термінологія книги Ф. Зімбардо "Ефект Люцифера" як проблема перекладознавства	49
2.4 Образні засоби як складова науково-популярного дискурса: стратегії перекладу.....	57

РОЗДІЛ 3 СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ПЕРЕКЛАДУ.....	63
3.1 Лекція як інструмент набуття знань з термінології та перекладознавства.....	63
3.2 Практичне заняття як метод автоматизації навичок перекладу психологічної термінології.....	67
3.3 Анотація магістерської роботи німецькою мовою.....	77
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85
ДОДАТКИ.....	92
ДОДАТОК А.....	92
ДОДАТОК Б.....	103
ДОДАТОК В.....	116

ВСТУП

Актуальність дослідження. На початку ХХІ століття, яке характеризується стрімкою динамікою наукового поступу та інтенсивним міжнародним обміном знаннями, переклад професійної літератури набуває ключового значення для інтелектуального розвитку національних наукових спільнот. У цьому процесі психологія займає одне з провідних місць як галузь, присвячена найтоншим механізмам людської психіки, поведінки та соціальної взаємодії. Від точного та адекватного передавання іноземних, переважно англомовних, психологічних концептів українською мовою безпосередньо залежить якість вітчизняного наукового дискурсу, ефективність навчального процесу та розвиток практичної психологічної допомоги.

Перенесення наукових понять з однієї мовно-культурної системи в іншу супроводжується низкою специфічних викликів. Складність психологічної термінології полягає в її глибокому зв'язку із загальноживаною лексикою, що часто призводить до полісемії, наявності культурно обумовлених понять, відсутності уніфікованих відповідників та необхідності передавати абстрактні, часто метафорично оформлені концепти. Швидке народження нових термінів у відповідь на розвиток науки та суспільних явищ (наприклад, кібербулінг, емпатична втома) вимагає від перекладача не лише віртуозного володіння мовним інструментарієм, але й глибокого розуміння предметної галузі, здатності до термінологічної творчості та інтеркультурної рефлексії.

Саме ці актуальні проблеми лягли в основу дослідження, результатом якого є дана кваліфікаційна робота. Її фокус спрямований на комплексний аналіз процесу відтворення англомовних психологічних термінів українською мовою. Робота має на меті не лише систематизувати

існуючі підходи та виявити типові труднощі, але й на прикладі конкретного тексту — відомої праці Філіпа Зімбардо «Ефект Люцифера. Чому хороші люди чинять зло» — проаналізувати реальні перекладацькі стратегії, що забезпечують збереження наукової точності, авторського стилю та комунікативного ефекту.

Важливість теми підтверджується значним інтересом до неї з боку вітчизняних та зарубіжних учених. Теоретичну базу роботи склали праці провідних фахівців у галузях термінознавства, перекладознавства та психолінгвістики, серед яких Д. В. Фурт, Е. Ф. Скороходько, В. Д. Бялик, Л. М. Веклинець, І. В. Корунець, Н. Міщенко. Фундаментальні та прикладні аспекти термінології та перекладу розробляли такі вчені, як Н. А. Бараненко, Л. П. Білозерська, В. І. Карaban, І. С. Квітко, Т. Р. Кияк, І. І. Шумило, Л. М. Черноватий та багато інших. Увагу дослідників до психологічної термінології зумовлено її унікальним статусом: будучи інформаційно насиченою та функціонально важливою складовою мови, вона одночасно є динамічним лексичним пластом, що чутливо реагує на зміни в суспільстві та постійно поповнюється новими одиницями.

Отже, актуальність дослідження зумовлена гострою практичною потребою у якісному перекладі великого масиву англomовної психологічної літератури в умовах інтеграції української науки у світовий простір та зростання запиту на психологічні знання в суспільстві. Необхідність стандартизації термінології, подолання розбіжностей у вживанні та запобігання семантичним спотворенням робить цю тему пріоритетною для сучасної прикладної лінгвістики.

Метою роботи є здійснити структурно-семантичний аналіз англomовної термінології в галузі соціальної психології та виявити способи її перекладу українською мовою та шляхи подолання труднощів її відтворення.

Для досягнення поставленої мети було поставлено такі **завдання**:

1. Уточнити поняття наукового дискурсу та виокремити особливості науково-популярного дискурсу.

2. Проаналізувати теоретичні підходи до визначення терміна, його ознак, вимог та класифікацій у сучасному термінознавстві.

3. Охарактеризувати джерело дослідження з позиції мовознавства та стилістики.

4. Методом суцільної вибірки відібрати термінологічний матеріал для перекладознавчого аналізу.

5. Визначити основні способи перекладу англійської термінології в галузі соціальної психології на українську мову.

6. Розглянути способи перекладу образних елементів науково-популярного дискурсу.

7. Розробити методичні рекомендації щодо формування перекладацької компетентності у сфері соціальної психології.

Об'єктом дослідження виступає комплекс англійської психологічної термінології.

Предметом дослідження є структурно-семантичні та перекладацькі особливості соціально-психологічної термінології у науково-популярному дискурсі.

Матеріалом дослідження слугує науково-популярна книга Філіпа Зімбардо «The Lucifer Effect: Understanding How Good People Turn Evil» (2008) та її український переклад «Ефект Люцифера. Чому хороші люди чинять зло» (2024) у виконанні Л. Шерстюка.

Наукова новизна роботи – вперше здійснено структурно-семантичний аналіз термінології книги Філіпа Зімбардо “Ефект Люцифера. Чому хороші люди чинять зло” та з’ясовано способи відтворення цих англійських термінологічних одиниць українською мовою.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані: перекладачами-практиками для удосконалення роботи з психологічними текстами; викладачами перекладознавчих дисциплін для розробки спеціалізованих курсів; термінологами та психологами в процесі унормування та стандартизації української психологічної термінології. Лекційні матеріали та вправи можуть бути методичним матеріалом для набуття фахових навичок студентами-перекладачами.

Результати дослідження апробовано на Всеукраїнській науково-практичній онлайн-конференції “Міжкультурна комунікація в мультимодальному середовищі” (Івано-Франківськ, 2025), за підсумками якої опубліковано тези та отримано сертифікат, що підтверджує участь.

Для реалізації поставлених завдань у роботі застосовано комплекс методів, зокрема: метод лінгвістичного аналізу для вивчення семантичних та структурних особливостей термінів; метод зіставлення для порівняння одиниць вихідного тексту та перекладу; метод синтезу для узагальнення теоретичних положень та практичних висновків; метод суцільної вибірки для відбору термінологічних одиниць із тексту-джерела; метод кількісного аналізу для систематизації виявлених явищ та стратегій.

Структура роботи обумовлена логікою дослідження та складається зі вступу, трьох розділів (теоретичного, практичного та методичного), висновків, списку використаних джерел та додатків. У першому розділі розкрито теоретичні засади дослідження термінології: проаналізовано сутність терміна, його ознаки, вимоги та класифікації. Другий розділ присвячено мовно-стилістичному аналізу джерельної бази дослідження, структурно-семантичному аналізу термінології соціально-психологічної галузі, дослідженню особливостей перекладу психологічної термінології на прикладі книги Ф. Зімбардо та

дослідженню шляхів відтворення образних елементів науково-популярного дискурсу. У третьому розділі сформульовано методичні засади викладання перекладу у сфері соціальної психології, спрямовані на формування комплексної галузевої компетентності майбутніх фахівців. У висновках узагальнено основні результати дослідження.

Загальний обсяг роботи становить 83 сторінок, список використаних джерел складається з 66 позицій.

РОЗДІЛ 1

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ

1.1 Науково-популярний дискурс як складне комунікативне явище: дефініція, синтез стильових ознак, функціональні особливості

У сучасній лінгвістиці та суспільних науках поняття "дискурс" вийшло за рамки простого "мовлення як процесу" та набуло статусу ключової категорії для аналізу взаємодії мови, суспільства та ідеології. Воно розглядається як структурована соціальна комунікація, де дискурс — це не просто сукупність висловлювань, а цілісна, соціально й історично зумовлена система комунікації, що функціонує в певному суспільстві. Він організовує знання, встановлює норми та формує соціальні ідентичності.

Дискурс — це конкретна мовна практика, що розгортається в певних соціальних, культурних, історичних та інституційних умовах. Український лінгвіст І. Корунець визначає дискурс як «вербалізовану форму суспільної свідомості, тип тексту, що відбиває суспільну психологію певної історичної епохи» [24]. Це визначення акцентує зв'язок мови з колективним мисленням і духом часу, що особливо важливо для аналізу будь-якого типу тексту, включаючи науково-популярний. Таким чином, аналізуючи науково-популярний дискурс, ми виходимо за межі аналізу окремих слів чи граматичних структур і розглядаємо його як специфічну соціокультурну практику популяризації знань, що має свої цілі, норми, адресата та мовні стратегії.

У системі функціональних стилів сучасної мови науковий стиль займає особливе місце як первинна форма існування та трансляції наукового знання. Його основним призначенням є точне, об'єктивне та

логічно вивірене висловлювання результатів пізнавальної діяльності. Для нього характерні абстрактність та узагальненість викладу, термінологічна точність, логічна послідовність та об'єктивність, що досягається, зокрема, через використання безособових та пасивних конструкцій. Лексичний склад наукового тексту формується ядром вузькогалузевої термінології, тісно взаємодіє з міжгалузевими термінами (напр., «система», «структура», «процес», «функція») та використовує загальнолітературну лексику в чітко визначеному, часто звуженому значенні.

Однак науковий стиль не є монолітним. Він функціонально диференціюється на кілька підстилів (підвидів), кожен з яких адаптований до конкретних комунікативних умов і цілей:

1. Власне науковий (академічний) підстиль. Його аудиторія – фахівці. Основні жанри: монографія, дисертація, стаття в рецензованому журналі. Максимально термінологізований, формалізований, з акцентом на новизну, доказовість та методологічну чистоту.

2. Науково-навчальний підстиль. Орієнтований на процес навчання та засвоєння знань студентами. Основні жанри: підручник, навчальний посібник, лекція. Поєднує термінологічну строгість з систематичністю, поступовістю та елементами дидактики (пояснення, приклади, запитання для самоперевірки).

3. Науково-популярний підстиль. Саме цей підстиль є предметом нашого аналізу, оскільки саме до нього належить книга Ф. Зімбардо «Ефект Люцифера».

Науково-популярний дискурс є однією з інституціоналізованих форм наукового дискурсу, спеціалізованою на його адаптації. «Науково-популярний текст можна вважати гібридним утворенням, оскільки він поєднує риси наукового (предметно-логічний зміст) і публіцистичного (емоційно-образна форма) дискурсів, а також елементи художнього

(нарративність) і навіть розмовного (спрощеність) стилів» [21]. Це підкреслює його стилістичну гетерогенність та комплексність як об'єкта для перекладу.

Науково-популярний дискурс генетично пов'язаний з науковим стилем, але радикально відрізняється від нього своєю прагматичною спрямованістю. Його першочерговою метою є не породження нового знання (як у власне науковому) і не систематизована передача основ дисципліни (як у навчальному), а ефективна популяризація наукових ідей, теорій та фактів серед широкої, непідготовленої аудиторії. Завдання автора – зацікавити, захопити, переконати та зробити складне зрозумілим. Ця зміна комунікативної мети визначає всі структурно-мовні трансформації тексту.

Для реалізації популяризаторської функції в науково-популярному дискурсі відбувається ряд системних адаптацій:

1. Спрощення та адаптація термінології та викладу. Спеціальна лексика не усувається повністю, але її вживання супроводжується обов'язковою експлікацією (розгорнутим поясненням) при першій згадці. Складні терміни часто замінюються їхніми описовими синонімами або пояснюються за допомогою життєвих аналогій. Лексика стає менш абстрактною, зсуваючись у бік конкретних понять та звичних читачеві образів.

2. Пом'якшення формальної логіки та використання нарративних структур. Жорстка логіка наукового викладу («теза – доказ – висновок») часто поєднується з елементами оповіді. Наукова проблема може подаватися через історію її відкриття, біографію вченого або конкретний драматичний випадок. Це створює ефект залучення читача в «наукову детективну історію».

3. Активізація засобів виразності (тропів та фігур). Для створення яскравості та наочності широко використовуються тропи: порівняння, метафори, алегорії, які переносять наукові абстракції в площину чуттєвого досвіду (напр., порівняння мозку з комп'ютером, імунної системи – з армією). Серед синтаксичних фігур особливо продуктивні: риторичні запитання – для активації мислення читача та імітації діалогу; повторення (лексичне, синтаксичне) – для наголошення ключових ідей та створення ритму; паралелізми та антитези – для підкреслення контрастів та поліпшення сприйняття логічних зв'язків.

4. Ускладнення синтаксичної будови речень. На противагу поширеній думці, речення в якісному науково-популярному тексті не завжди прості. Хоча довгі, багатокomпонентні синтаксичні конструкції, типові для академічного стилю, частково спрощуються, вони часто поєднуються з яскравими, емоційно забарвленими короткими реченнями для створення динаміки та акцентування думок. Це створює пульсуючий ритм тексту.

5. Зміна авторської позиції та комунікативної дистанції. Автор науково-популярного твору не приховується за безособовим «автором-дослідником». Його особистість, оцінки, занепокоєння та захоплення виходять на перший план. Він виступає як провідник, експерт і одночасно захоплений оповідач. Це зменшує дистанцію з читачем і сприяє довірі.

Таким чином, науково-популярний дискурс є результатом складної трансформації спеціалізованого наукового знання в культурний продукт масового споживання. Його успіх залежить від вміння поєднання наукової достовірності з комунікативною ефективністю, де логіка аргументації посилюється силою образу, а точність терміна – ясністю його пояснення. Розуміння цих механізмів є фундаментальною умовою для

адекватного перекладу, оскільки перекладач має відтворити не лише зміст, але й цю специфічну, гібридну природу популяризаторського тексту.

1.2 Термін як основний елемент наукового дискурсу: ознаки, критерії відповідності, функції

У сучасній науковій літературі поняття «термін» розглядають як «слово або словосполучення, що є назвою певного поняття спеціальної галузі науки, техніки або мистецтва. За словами Бойко І. Г., поняттям прийнято називати уявний образ про предмет, а не сам предмет. Оскільки термін слугує для найменування понять різних галузей знань, то для визначення терміна окреслюємо зміст відповідних понять з обов'язковим використанням логічних прийомів. [4, с. 26]

Дослідження термінів, термінології й процесів їх творення є предметом окремої науки — термінознавства. Сучасне термінознавство — це самостійна дисципліна зі своїм інструментарієм, понятійним апаратом, методами дослідження та практичними завданнями. Її мета — вивчення теоретичних основ і практичних проблем термінології, що відображає рівень розвитку конкретної галузі знань. [21, с. 223]

Галузеві термінології формують терміносистеми. Терміносистема — впорядкована сукупність термінів, які взаємопов'язані між собою й відображають певну систему наукових понять.

Фурт Д. В. та Дмитрук Л. А. зазначають: «Термінологія — це не хаотична множина слів, а організована на логічному й мовному рівні система спеціальних назв. Системність є однією з найважливіших умов існування терміна. Термін може існувати лише як елемент терміносистеми, якщо під останньою розуміти впорядковану сукупність термінів, які

адекватно висловлюють систему понять теорії, що описують певну спеціальну сферу людських знань чи діяльності.» [46, с. 19]

Хоча термінологія та терміносистема мають спільні риси (обидві містять спеціалізовані лексичні одиниці), між ними існують принципові відмінності. Термінологія формується переважно стихійно в процесі накопичення знань, тоді як терміносистеми створюють цілеспрямовано в певній науковій галузі на основі теоретичних узагальнень.

Перш ніж перейти безпосередньо до аналізу особливостей психологічних термінів, необхідно з'ясувати сутність самого поняття «термін». Дослідниця О. В. Защепа пропонує таке визначення: термін — це «закріплене у словесній і графічній формі професійне поняття, що є семантично завершеним і функціонально значущим елементом лексичної системи мови в межах певної терміносистеми, яке використовується для позначення наукових категорій, явищ, об'єктів та процесів». [16, с. 33] Ця дефініція влучно підкреслює, що термін — не просто слово, а носій наукового знання, який відрізняється від звичайної лексики своєю чіткістю, однозначністю та системною прив'язаністю.

У практичному застосуванні це означає, що такі терміни, як *перцепція*, *інтерналізація*, *рефлексія*, мають функціонувати не лише як елементи професійного жаргону, а як чіткі позначення психологічних процесів, зрозумілих для будь-якого фахівця у світі. Для цього важливим є не лише знання мови-джерела, а й здатність перекладача відтворити глибинний зміст поняття в іншій культурній парадигмі.

Суть поняття «термін» найчіткіше проявляється через аналіз його характерних рис. Сегал С. Ш., посилаючись на таких відомих мовознавців, як Дудок Р. І., Висоцька О. Л., Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. [12], [13], виокремив певні основні диференційні ознаки терміна:

1) несуперечливість семантиці, під якою мається на увазі співвіднесеність терміна з поняттям (у психології існує термін *«когнітивний дисонанс»*, який точно відповідає психологічному явищу суперечливих переконань або поведінки; не плутається з іншими поняттями);

2) відсутність синонімів у межах однієї терміносистеми (*«біполярний розлад»* у психіатрії має чітку назву і не має повних синонімів у межах психіатричної термінології);

3) повнозначність як відображення в значенні терміна мінімальної кількості ознак, достатніх для ідентифікації позначуваного ним поняття (*«екзистенційна тривога»* включає мінімальні ознаки тривожного стану, що виникає у зв'язку зі змістом життя);

4) відповідності нормам мови, а саме в усуненні або заміщенні відхилень від фонетичних та граматичних норм, професійних жаргонізмів (термін *«посттравматичний стресовий розлад»* відповідає граматичним і фонетичним нормам української мови та не містить професійних жаргонізмів);

5) лексичної і формальної стислості, що означає перевагу нетавтологічності і коротких форм (*«амнезія»* коротке і точне слово без тавтології);

6) деривативність (*«депресивний стан»* похідне від слова *«депресія»*, утворює нове термінологічне поняття);

7) інваріантність форм (*«аутизм»* зберігає форму незалежно від контексту тексту);

8) вмотивованість (*«когнітивна поведінка»* мотивована зв'язком з поняттям *«когнітивні процеси»*);

9) систематичність (можливість відображення в структурі терміна зв'язку поняття з іншими в даній системі поняттями і місцями цього

поняття в даній понятійній системі) («психосоматика» показує зв'язок із іншими поняттями («психіка», «тіло») у структурі психологічної науки);

10) застосування термінів в професійній комунікації, що вказує на їх загальноприйнятність і вживаність в певному середовищі (термін «емоційний інтелект» активно використовується у психологічних дослідженнях і практиці);

11) інтернаціональність — прагнення до однаковості або близькості форм, збігом змісту термінів, що вживаються в декількох національних мовах («депресія» у багатьох мовах має схоже звучання і зміст (англ. *depression*, франц. *dépression*));

12) сучасність (заміна застарілих термінів сучасними еквівалентами) (заміна старих термінів, наприклад, «маніакально-депресивний психоз» на сучасний «біполярний розлад»);

13) езотеричність (навмисна недоступність для неспеціалістів) (термін «нейропластичність» зрозумілий лише спеціалістам у нейропсихології);

14) милозвучність, зручність вимови і відсутність асоціативної неблагозвучності («ресилієнтність» легко вимовляється і не має негативних асоціацій). [39, с. 99]

Н. Цимбал теж виокремила певні диференційні ознаки терміна, що частово збігаються з попередньою класифікацією, але й мають певні розбіжності.

1. Системність. Логіко-семантична структура термінології формується переважно за рахунок ієрархічних зв'язків між поняттями. Ключовим є впорядкованість на рівні змісту («логосу»), а не лише форми («лексики»). Це означає, що терміни об'єднуються не відповідно до внутрішніх законів мови, а згідно з понятійною системою тієї галузі знань, яку вони репрезентують. Як наслідок, виникає специфічна парадигматика

та синтагматика, обумовлені саме науковою логікою, а не мовними нормами.

Згідно з позицією Р. Дмитрасевич, системність терміна має двоаспектну природу: словотвірну та понятійну (логічну), причому ці два рівні не завжди збігаються [9]. Е. Ф. Скороходько конкретизує це положення, виділяючи три складові системності лексики: 1) системність плану змісту (семантичних зв'язків); 2) системність плану вираження (формальних, словотворчих моделей); 3) системність відповідності між змістом і формою. Саме таке тривкомпонентне розуміння, на її думку, найповніше розкриває суть системності в термінологічній сфері [41].

Системність визнається фундаментальною як ознакою термінології загалом, так і обов'язковою вимогою до окремого терміна. Саме тому пріоритетним завданням фахівця є постійна робота над підвищенням ступеня впорядкованості термінологічного апарату всередині окремої дисципліни та на міждисциплінарному рівні, хоча досягти ідеальної системності на практиці неможливо. Ілюстрацією може служити термін *«когнітивні викривлення»*, який займає чітке місце в понятійній системі когнітивної психології, перебуваючи у зв'язку з такими концептами, як *«сприйняття»*, *«пам'ять»* та *«міркування»*. [47, с. 266].

2. Прагнення до однозначності в рамках термінологічного поля. Як зазначає Н. Цимбал, ця відмінна риса терміна полягає у прагненні встановити строгу відповідність «знак – поняття» в межах конкретної галузі знань. В ідеалі термін має бути позбавленим синонімії та полісемії всередині своєї терміносистеми. Однак досягти абсолютної однозначності на практиці неможливо через постійну динаміку та розвиток лексичного складу мови, хоча системна робота у цьому напрямку є необхідною.

Для ефективного вирішення цієї задачі, на думку дослідниці, фахівець-термінолог повинен: володіти знаннями про загальну структуру

та систему мови; глибоко розуміти предметну область і її понятійний апарат; усвідомлювати системну організацію галузевої лексики; знати особливості прояву синонімії та багатозначності в конкретній термінологічній системі; визначати принципи та методи обробки термінологічного матеріалу своєї галузі; координувати діяльність на міждисциплінарному рівні для уникнення суперечностей.

Яскравим прикладом терміна, що відповідає цій вимозі, є «психотерапевтична інтервенція», який має чітко окреслене визначення та виключає можливість двоякого тлумачення в професійному контексті. [47, с. 267].

3. Наявність чіткої дефініції. Обов'язковою характеристикою терміна є наявність точного визначення, яке однозначно розкриває його зміст. Як підкреслює Н. Цимбал, наукова дефініція, що фіксує зміст поняття певної галузі, є беззаперечною ознакою термінологічної одиниці. Основна складність у цьому контексті полягає не в потребі дефініції як такої, а у коректному виборі її типу та формулюванні. Питанням теорії визначення присвячені праці таких учених, як С. М. Амеліни, Т. Р. Кияка, О. Д. Пономарів, О. В. Раксіни, Е. Ф. Скороходька [1], [21], [32], [36], [42].

4. Стилiстична нейтральність. Наявність точної дефініції обумовлює стилістичну незалежність терміна у межах його професійного поля. Зауважують, що значення наукових термінів має сталий характер, оскільки вони інтегровані у строгу систему поняттьових зв'язків. Поза межами специфічного термінологічного поля лексична одиниця може втрачати свої термінологічні властивості та набувати нового змісту, тобто зазнавати детермінологізації. Однак при використанні терміна однієї дисципліни в тексті іншої наукової галузі радикальної семантичної трансформації зазвичай не відбувається. Якщо ж значення слова змінюється відповідно до понятійного апарату нової терміносистеми (що є лексико-семантичною

деривацією), виникають так звані міжгалузеві омоніми. Тому в практичній термінологічній роботі важливо враховувати можливість функціонування термінів поза їхнім прямим контекстом та присутність запозичень з інших терміносистем. Термін *«емоційна регуляція»*, наприклад, є стилістично нейтральним і не залежить від емоційного чи художнього забарвлення тексту.

5. Відсутність експресії. Згідно з усталеною традицією, термінам не властива експресивність. Науковому стилю притаманні логічна строгість та об'єктивність, на відміну від суб'єктивної та емоційно насиченої художньої мови. Проте в термінологічному фонді існує чимало слів, що стали термінами внаслідок вторинної номінації, тобто утворених на основі первинних назв із використанням суфіксів суб'єктивної оцінки. Якщо в побутовому мовленні такі лексеми могли мати експресивне забарвлення, то в науковому контексті воно нейтралізується. Це тісно пов'язано з проблемою розрізнення власне термінів і професіоналізмів. Останні також позначають професійні поняття, але мають обмежену сферу вживання та емоційно-оціночні конотації, функціонуючи переважно в розмовному варіанті професійного мовлення. Термін *«когнітивний дисонанс»*, наприклад, описує психологічне явище без будь-якого емоційного підтексту.

6. Конвенційність та цілеспрямованість появи. Виникнення терміна є не випадковим, а свідомим процесом, у якому беруть участь фахівці. Вони обґрунтовують необхідність його створення, визначають його місце у терміносистемі та розробляють його дефініцію. Термін *«психоедукація»*, наприклад, був спеціально введений для систематизації знань у сфері психотерапії.

7. Стабільність та відтворюваність. Функція найменування поняття забезпечує синтаксичну цілісність термінологічних словосполучень

незалежно від кількості їхніх компонентів, що обумовлює їхню стійкість. Це дозволяє чітко відрізнити складні терміни від вільного поєднання слів. Наприклад, словосполучення «*психометричне тестування*» завжди передає єдине значення.

8. Номінативний характер. Ключова функція терміна полягає у позначенні конкретного поняття в межах певної наукової сфери. Слово «*самооцінка*», наприклад, однозначно ідентифікує відповідне психологічне поняття.

Перелічені характеристики є обов'язковими умовами для визнання лексичної одиниці терміном. Їхня сукупність гарантує точність та однозначність позначення наукових понять, а отже, і здатність терміна виконувати свою основну функцію. Окрім цих обов'язкових ознак, існує ряд додаткових, бажаних якостей ідеального терміна, таких як милозвучність, стислість, інваріантність форми, інтернаціональність або сучасність. У термінознавстві їх прийнято називати вимогами до терміна, оскільки вони підвищують його функціональність та зручність вживання, хоча на практиці не кожен термін їм повністю відповідає.

У науковій літературі часто спостерігається змішування понять «ознака терміна» та «вимога до терміна» через їх тісний взаємозв'язок. Однак доцільним є чітке логічне розмежування цих категорій, що може бути здійснено за допомогою системних методів аналізу та синтезу. Метод аналізу дозволяє виокремити суттєві характеристики, що формують визначення терміна як поняття. Метод синтезу, у свою чергу, дає змогу сформулювати сукупність критеріїв, яким має відповідати лексична одиниця, аби ефективно виконувати роль терміна в конкретній науковій дисципліні.

Суттєва різниця між ознаками та вимогами полягає в їхній обов'язковості. Ознаками володіють усі терміни без винятку: якщо

лексична одиниця не відповідає певним базовим характеристикам, її неможливо класифікувати як термін. Вимоги ж, навпаки, не є абсолютно обов'язковими, а лише бажаними; ідеальний термін прагне максимальної відповідності більшості з них, але на практиці рідко зустрічається термін, який повністю задовольняє всі існуючі вимоги. Таким чином, ознаки визначають мінімальний обсяг характеристик, необхідних для наукового найменування поняття, тоді як вимоги формують ідеал терміна, до якого прагнуть фахівці в процесі його створення та стандартизації.

Отже, розглянемо ключові критерії, що висуваються до семантики терміна.

Вимоги до змістового аспекту терміна:

1. Семантична узгодженість. Ця вимога передбачає відсутність протиріч між загальним лексичним значенням слова та його термінологічним змістом у конкретній галузі. Наприклад, загальне значення слова *«ліквідність»* як *«здатність до швидкої реалізації»* узгоджується з його спеціалізованим значенням у страхуванні – *«показник швидкості перетворення активів на кошти для виконання зобов'язань»*. Термінологічне значення є більш конкретизованим, але ґрунтується на тій самій суті [35, с. 531].

2. Внутрішньогалузева однозначність. В ідеалі термін має позначати одне поняття в межах однієї наукової дисципліни. Якщо та сама лексема використовується в різних галузях з різним змістом (наприклад, *«адаптація»* у біології, психології та лінгвістиці), це не порушує принципу однозначності, оскільки кожне значення чітко прив'язане до своєї терміносистеми. Однак слід зазначити, що однозначність є скоріше метою, ніж абсолютною нормою, особливо для нових термінів. Незважаючи на прагнення до неї, полісемія залишається досить поширеним явищем у термінології [35, с. 10].

3. Повнота ознак (повнозначність). Термін має містити в своєму значенні сукупність необхідних і достатніх ознак для ідентифікації поняття. Наприклад, загальне поняття «деградація» як занепаду уточнюється в психології як «*втрата особистістю якісних характеристик і збіднення здібностей*». Ідеальний термін максимально повно відображає сутність поняття, хоча на практиці рівень деталізації може варіюватися.

4. Мінімізація синонімії. Уникнення синонімів вважається бажаною, але часто недосяжною вимогою. Наявність різних назв для одного поняття обумовлена об'єктивними факторами: безперервним розвитком науки, відсутністю уніфікації, паралельним використанням міжнародних та національних назв, а також різними підходами наукових шкіл. Таким чином, синонімія в термінології є закономірним явищем, і вимога її відсутності носить переважно рекомендаційний характер.

Вимоги до формального аспекту терміна:

1. Відповідність літературним нормам. Термін має відповідати фонетичним, графічним, морфологічним і синтаксичним нормам літературної мови, уникаючи професійного жаргону та ненормативних форм.

2. Стислість. Пріоритет віддається коротким лексемам, оскільки вони зручніші у вживанні та ефективніші для словотвору. Довгі форми, властиві швидше термінологічним системам, ніж окремим термінам, можуть утруднювати комунікацію [18, с. 55].

3. Дериваційний потенціал. Бажаною є здатність терміна бути основою для утворення нових слів (наприклад, «мотивація» – «мотивувати», «демотивувати»). Ця вимога тісно пов'язана з попередньою, оскільки короткі терміни зазвичай мають більші словотворчі можливості.

4. Інваріантність форми. Вимога передбачає фіксацію єдиного, загальноприйнятого варіанту написання та вимови терміна, що особливо актуально для запозичень, які часто мають кілька варіантів адаптації в мові-реципієнті.

Т. Р. Кияк запропонував власну систему класифікації мотивованості термінів, виділивши три основні типи:

1. Семіотична (знакова) мотивованість. Кожен термін розглядається як мотивований уже самим фактом свого функціонування для позначення конкретного поняття. Наприклад, існування терміна *«когнітивний дисонанс»* мотивоване потребою найменувати психологічний конфлікт між суперечливими переконаннями або між переконанням та дією.

2. Формальна (словотвірна) мотивованість. Цей тип ґрунтується на зв'язку між внутрішньою структурою терміна та його значенням. Вона може бути:

Фонетичною: заснованою на звуковій подібності.

Морфологічною: коли структура слова вказує на його зміст. Наприклад, термін *«психоаналітичний»* морфологічно поєднує компоненти *«психо-»* (душа) та *«аналіз»*, прямо вказуючи на область застосування. Аналогічно, *«нейропластичність»* складається з *«нейро-»* (нервова система) та *«пластичність»*, що розкриває суть явища – здатність до змін.

3. Змістова мотивованість. Вона відображає здатність внутрішньої форми терміна передавати ключові ознаки поняття, яке він позначає. Наприклад, у терміні *«емоційна регуляція»* форма прямо вказує на функцію – управління емоційними станами. Слово *«самооцінка»* також мотивоване змістом, оскільки його частини (*«само-»* та *«оцінка»*) точно відтворюють суть процесу – оцінку самої особистості [21, с. 38].

На основі цієї класифікації Кияк диференціює змістову мотивованість за ступенем вираженості, виділяючи: повну мотивованість

(форма повністю відповідає значенню); часткову мотивованість (наявний лише частковий зв'язок між формою та змістом); відсутність мотивованості (форма не пов'язана зі значенням); та абсолютну мотивованість (повне тотожність форми і змісту) [21, с. 39]. Ця типологія, незважаючи на дискусійність, є однією з найбільш використовуваних.

Окремо розглядаються прагматичні вимоги, пов'язані з умовами вживання терміна:

1. Упровадженість – поширеність і загальне визнання терміна в науковій спільноті.

2. Інтернаціональність. В умовах глобалізації зростає роль інтернаціоналізмів – термінів, що мають схожу форму в кількох мовах. Їх використання доцільно, коли відсутні точні національні аналоги. Як зазначає П. Браун, спільний лексичний фонд спрощує міжнародну комунікацію, вивчення мов та відображає культурно-історичні зв'язки [53, р. 161].

3. Сучасність. Термінологія має відображати актуальний стан науки, що вимагає своєчасної реакції на нові поняття та перегляду застарілих назв.

4. Милозвучність. Бажаною є гармонійність звучання терміна, що в українській мові досягається шляхом спрощення груп приголосних, уникнення нагромадження голосних та дотримання фонетичних норм.

5. Езотеричність – навмисна обмеженість розуміння терміна колом фахівців, що підкреслює його професійний статус.

Підсумовуючи, слід чітко розрізняти ознаки терміна (його обов'язкові характеристики) та вимоги до терміна (бажані критерії для досягнення ідеалу). До ключових ознак належать: системність, наявність дефініції, однозначність у контексті галузі, конвенційність появи, стійкість та номінативна функція. Вимоги ж можна структурувати за такими

аспектами: семантичний: несуперечливість, однозначність, повнота значення, мінімізація синонімії; формальний (синтаксичний): відповідність мовним нормам, стислість, дериваційний потенціал, інваріантність, мотивованість; прагматичний: упровадженість, інтернаціональність, сучасність, милозвучність, езотеричність.

1.3 Типологія та класифікація термінологічних одиниць

Будь-яка наукова дисципліна має велику кількість термінів, причому їх кількість постійно зростає під впливом науково-технічного прогресу та розвитку досліджуваної галузі. Щоб надати цьому процесу певної системності та упорядкованості, терміни поділяють на категорії за визначеними критеріями.

На сьогоднішній день ще не існує загальноприйнятої, універсальної та повністю вичерпної моделі класифікації термінів. Існують різні критерії для структуризації лексичних одиниць. 1. За історичним аспектом терміни поділяються за кількома критеріями. Шаранова Ю. В., Цепкало О. В. Та Кібець, О. О. у своїх дослідженнях запозичень в українській мові виділяють такі групи, зважаючи на етимологію та семантичні характеристики:

а) Споконвічні терміни – це терміни, що існували в мові з давніх часів і зберегли свою форму та значення. Наприклад, у психології можна навести термін *емоція*, який історично існує в українській та багатьох інших мовах і позначає психічний стан, що відображає реакцію на зовнішні чи внутрішні стимули.

б) Перенесені терміни – це слова, які спочатку були загальноновживаними, а згодом набули значення термінів у науковій сфері. Наприклад, слово *пам'ять* в побутовому значенні означає здатність

пригадувати події, а в психології воно набуло спеціального термінологічного змісту, що включає процеси кодування, збереження та відтворення інформації.

в) Непохідні терміни – терміни, запозичені з інших мов або лексичних шарів без зміни форми. Наприклад, *когніція* (від лат. *cognitio* – пізнання) використовується в психології для позначення процесів мислення та пізнання.

г) Похідні терміни – створені за допомогою морфологічних чи морфолого-синтаксичних способів словотворення. До них відносять: композитні терміни – утворені шляхом складання слів із первісного словосполучення, наприклад, *психоаналітичний метод*, де з'єднані елементи “психо” і “аналітичний” формують новий термін; еліптичні терміни – створені шляхом виключення одного із слів початкового словосполучення, наприклад, *когнітивне сприйняття* скорочується до когнітивне у певних наукових текстах: аббревіатурні терміни – формуються з початкових літер або складів, наприклад, *IQ (Intelligence Quotient)* для позначення коефіцієнта інтелекту.

д) Запозичені терміни – терміни, повністю або частково запозичені з інших мов. Вони класифікуються так: матеріально-запозичені – повністю запозичена форма, наприклад, *рефлексія* (від лат. *reflexio*): терміни-кальки – перекладено морфемну або синтаксичну структуру, наприклад, *глибинне несвідоме* (як калька від англ. “*deep unconscious*”): гібридні терміни – частково запозичені, частково перекладені або споконвічні [49].

2) У межах історичного підходу терміни класифікуються за способом їх виникнення та розвитку. До цієї категорії належать такі типи термінів:

а) базові – терміни, запозичені з більш давніх термінологій і слугують основою для сучасної системи. Наприклад, у психології базовим терміном є «*рефлекс*», що походить із ранніх досліджень фізіології.

б) власні – терміни, що виникли безпосередньо у межах певної галузі знань. Наприклад, *«когнітивний дисонанс»* у психології сформувався як термін для опису специфічного явища мислення в ХХ столітті.

в) основні – терміни, які позначають ключові поняття певної науки. Наприклад, *«особистість»* у психології є основним терміном, оскільки він визначає центральний об'єкт вивчення.

г) похідні – терміни, утворені від основних. Наприклад, від терміна *«пам'ять»* походять похідні: *«оперативна пам'ять»*, *«довготривала пам'ять»*.

д) складні – терміни, що формуються шляхом поєднання основних і похідних. Наприклад, *«соціально-психологічна адаптація»* об'єднує поняття *«соціальний»*, *«психологічний»* і *«адаптація»*.

е) ядерні – терміни, що належать до центрального ядра термінології даної науки, без яких неможливе розуміння предмета. Наприклад, *«мотивація»* у психології є ядерним терміном, адже описує основний процес психічної діяльності.

ж) периферійні – терміни, розташовані на периферії термінологічної системи, менш значущі для її основи. Наприклад, *«методика малювання тесту»* є периферійним терміном у психології.

з) залучені – терміни, запозичені з суміжних або споріднених сфер знань. Наприклад, *«біомеханіка»* в психології використовується для опису фізіологічних аспектів рухів людини.

3) За хронологічним статусом терміни поділяються на кілька категорій залежно від часу їх появи та актуальності в науковому обігу:

1. Архаїзми – це терміни, які давно вийшли з ужитку та практично не зрозумілі сучасним користувачам. Вони зберігають історичну цінність, проте у сучасній науці майже не використовуються. Наприклад, у психології архаїзмом можна вважати слово *«гідротерапія»* у

старому сенсі як загальна назва водних процедур, тоді як сьогодні воно здебільшого уточнюється як *«водна терапія»*.

2. Історизми – терміни, що вийшли з активного вжитку через зникнення явища або поняття, яке вони позначали. Вони відображають історичні реалії, що більше не існують. Наприклад, у психології історизмом може бути *«кріпостна душа»* у контексті ранніх соціально-психологічних досліджень, що вже не застосовується.

3. Застарілі терміни – це поняття, які раніше активно використовувалися, але нині мають більш сучасні аналоги або уточнені формулювання. Наприклад, *«психічна конституція»* колись широко вживалася для характеристики особистості, а сьогодні її замінив термін *«психологічний тип»*.

4. Неологізми – новітні терміни, що відображають нові концепції, відкриття або технології. Вони замінюють застарілі терміни або вводять нові поняття в науковий обіг. Наприклад, у психології неологізмом є *«емоційний інтелект»*, який описує здатність людини усвідомлювати та контролювати свої емоції й взаємодіяти з емоціями інших.

4. Класифікація термінів за формальною структурою

Терміни можна поділити на кілька груп залежно від їх морфологічної та синтаксичної структури, що дозволяє систематизувати їх за рівнем складності та способом утворення.

1) Терміни-слова – це лексичні одиниці, що складаються з одного слова, які можна розділити на такі підкатегорії:

а) Прості терміни – містять одну морфему або лише корінь слова: кореневі – складаються виключно з основи слова, наприклад, *«мотивація»*, *«емоція»*, *«усвідомлення»*; афіксальні – формуються шляхом додавання префіксів, суфіксів або постфіксів до кореня: *«саморегуляція»* (суфікс «-ція»), *«переосмислення»* (префікс «пере-»), *«доповнення»* (суфікс «-ення»);

складні прості слова – об'єднують два або більше коренів у межах одного слова: «*психофізіологія*» (психо + фізіологія), «*нейропсихологія*» (нейро + психологія), «*соціопсихологія*» (соціо + психологія).

б) Складні терміни – включають більш комплексні структури та різноманітні способи словотворення: терміни-редуплікати – повторювані або фонетично схожі корені: «*танго-танго*» (як метафора повторюваних процесів у наукових моделях поведінки); терміни-символослова – містять буквені або числові елементи: «*B1-вітамін*», «*C-фактор*», «*IQ-тест*»; терміни-моделеслова – включають графічні чи символічні позначення для моделювання явищ: «*E=mc²*» (у психології адаптується як метафора для когнітивних моделей), «*σ-значення*» (статистичний показник); багатокomпонентні терміни – складаються з трьох і більше основ, які можуть бути поєднані різними способами; ланцюгові – мають не менше трьох самостійних основ: «*методи моделювання психоемоційних процесів*»; аглютиновані – основи щільно з'єднані в одному слові, наприклад, «*когнітивно-поведінкова-терапія*».

2) Терміни-словосполучення

Це терміни, що складаються з кількох слів і зазвичай вживаються як стійкі конструкції:

а) За складом: двослівні: «*емоційний інтелект*», «*психічна конституція*»; трьохслівні: «*когнітивно-поведінкова терапія*», «*соціально-психологічний розвиток*»; багатослівні: «*методи моделювання психоемоційних процесів у груповій динаміці*».

б) За ступенем стійкості: вільні словосполучення – можна змінювати порядок слів без втрати сенсу: «*оцінка психічного стану*», «*аналіз поведінкових реакцій*»; стійкі словосполучення (фразеологізми) – порядок слів фіксований і передає точне термінологічне значення: «*емоційна спалахливість*», «*когнітивна схильність*».

5. Класифікація термінів за змістом

1) За типом понять: терміни-категорії – позначають основні класи об'єктів, процесів чи явищ, наприклад: *«психічний процес»*, *«соціальна взаємодія»*; загальнонаукові та загальнотехнічні – застосовуються у різних галузях науки, наприклад: *«структура»*, *«система»*; міжгалузеві – використовуються у кількох споріднених дисциплінах: *«моделювання»*, *«компетентність»*; галузеві – специфічні для однієї галузі: *«когнітивна поведінка»* (психологія); вузькогалузеві – характерні лише для конкретної спеціалізації: *«посттравматичний стресовий розлад»*; вузькоспеціальні – застосовуються лише у певній науковій темі: *«нейропластичність»*.

2) За ступенем абстракції: теоретичні – позначають абстрактні поняття: *«особистість»*, *«когнітивні процеси»*; емпіричні – позначають конкретні явища: *«реакція страху»*, *«серцебиття під час стресу»*.

3) За предметною приналежністю: економічні: *«ринкова вартість»*, *«капітал»*; політичні: *«демократія»*, *«соціальний контракт»*; психологічні: *«самоусвідомлення»*, *«когнітивна схильність»*.

4) За місцем у системі понять: родові: *«психічні процеси»*; видові: *«пам'ять»*, *«увага»*; супідрядні (градуальні) – вказують на різні ступені прояву ознаки: *«легкий стрес»* – *«гострий стрес»*.

4. Функціональні особливості термінів

1) За сферою використання: терміни мови – розглядаються як фіксовані одиниці: *«емоція»*, *«мотивація»*; терміни мовлення – оцінюються за функціональним використанням у комунікації; неповноформні: зберігають лише ядро, наприклад, *«когнітивні процеси»* — *«когнітивні»*; атрибутивні: лишають визначальні елементи: *«емоційна регуляція»* — *«регуляція»*; скорочені: умовні короткі заміни: *«КПТ»* (когнітивно-поведінкова терапія).

2) За регіональним розповсюдженням: інтернаціоналізми: «менеджмент», «психотерапія» – вживаються у кількох мовах; національні: терміни лише однієї мови: «самопізнання» (українська); регіоналізми: використовуються у певних країнах або регіонах; місцеві: існують у межах діалектів.

3) За загальноприйнятістю: загальноприйняті: «мотивація», «емоція»; медіадіалектні: вживання обмежене науковою школою; ідіодіалектні: авторські терміни; вживані / маловживані / okazіональні – різні рівні частоти використання.

4) За нормуванням: стандартизовані: рекомендовані у термінологічних стандартах; нерекондовані та недопустимі: небажані або заборонені термінологічними правилами.

1.4 Способи перекладу англійської термінології засобами української мови

Переклад як вид мовної діяльності не є механічним заміщенням одиниць однієї мови одиницями іншої. Це складний процес творчого переосмислення тексту, що ґрунтується на системному застосуванні спеціальних прийомів – перекладацьких трансформацій. В українському перекладознавстві ця проблема досліджувалася та класифікувалася низкою вчених, серед яких ключові позиції займають І. В. Корунець, Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй, В. І. Карабан та інші. Їхні праці формують теоретичну базу для розуміння механізмів адекватної міжмовної передачі. У загальному вигляді перекладацькі трансформації визначаються як прийоми логічного мислення, що забезпечують подолання розбіжностей між мовними системами для досягнення комунікативної рівноцінності оригіналу та перекладу. І. Корунець розглядає їх як міжмовні

перетворення, які здійснюються з метою досягнення адекватності перекладу, і класифікує за рівнями мовної структури [24].

Під час перекладу термінів з англійської мови українською лінгвісти передусім намагаються знайти лексичний еквівалент – постійна лексична відповідність, яка точно збігає зі значенням слова. Це завдання є складним, оскільки багато термінів з'явилися відносно нещодавно, тому не завжди можливо їх накласти на реалії в нашій країні. В. Карабан наголошує на необхідності вміти знаходити відповідний еквівалент у рідній мові та розширювати знання термінів-еквівалентів [6]. Прикладом пошуку еквівалента є: *equipment* – *техніка, оснащення*. Як зазначає Е. Скороходько, подекуди неможливо віднайти абсолютні еквіваленти. Якщо зміст поняття частково відображений у тексті, то допускається заміна абсолютного еквівалента відносним. Під відносним еквівалентом розуміють термін, який виражає поняття, родово щодо поняття, яке виражене терміном. Відносний еквівалент може використовуватися лише в такому контексті, який дає змогу відновити видові ознаки об'єкта. Відносні еквіваленти застосовують у тому разі, якщо абсолютний еквівалент виявляється занадто громіздким. Наприклад, абсолютним еквівалентом англійського терміна *share without par value* є *акція без номінальної вартості*, а відносним може бути просто *акція* (якщо контекст дозволяє) [13].

Основним способом міжмовної передачі є лексичні трансформації, що стосуються окремих лексем або словосполучень. До них належать транскрибування та транслітерація – прийоми передачі слова шляхом відтворення його звукової або графічної форми мовою перекладу, що застосовуються для власних назв, інтернаціоналізмів та нових запозичень, де важливо врахування усталених традицій, як зазначає Т. Кияк [21]. Калькування як відтворення комбінаторного складу слова або

словосполучення шляхом перекладу його складових частин дозволяє зберегти внутрішню форму та мотивованість терміна. Особливої уваги потребують лексико-семантичні заміни, коли слово в оригіналі замінюється словом у перекладі, яке не є його прямим відповідником, але точно відповідає контексту. Сюди входять конкретизація як заміна слова з широким значенням словом з вузьким, більш конкретним; генералізація як протилежний процес заміни конкретного поняття більш загальним; та модуляція або смисловий розвиток, заснований на причинно-наслідковому або іншому логічному зв'язку між поняттями.

Окрему групу становлять граматичні трансформації, що стосуються перетворення граматичної структури висловлювання. Чисто граматичні заміни передбачають заміну однієї граматичної форми іншою при збереженні значення, наприклад, заміну пасивного стану активним або однієї частини мови іншою. Членування речення є перетворенням складного речення оригіналу на два або більше простіших у перекладі для відповідності нормам цільової мови, тоді як об'єднання речень є протилежним прийомом поєднання кількох простих речень у одне складне для кращої зв'язності тексту. Синтаксична перебудова або перефразування означає зміну синтаксичної структури речення при збереженні його смислового ядра для досягнення природності звучання.

Найскладнішими є лексико-граматичні трансформації, що мають ознаки обох попередніх груп. Антонімічний переклад полягає в заміні стверджувальної конструкції заперечною або навпаки, часто супроводжуючись лексичною заміною. Експлікація або описовий переклад є ключовим прийомом для подолання «безеквівалентної» лексики, коли слово або словосполучення замінюється розгорнутим описом його значення у випадках відсутності прямого відповідника. Особливе значення має компенсація як свідомо передача непереданого сенсу елемента або

стилістичного відтінку оригіналу не в тому самому місці тексту, а в іншому, за інших засобів. І. Корунець вважає компенсацію важливим прийомом для збереження комунікативного ефекту в цілому, коли, наприклад, втрачений в одному реченні діалектизм може бути компенсований іншим діалектизмом у наступному реченні, або граматична особливість – лексичним засобом [24].

Отже, вибір та поєднання цих трансформацій залежить від низки факторів: типу тексту, його прагматичного завдання, специфіки мовної пари та індивідуального стилю автора оригіналу. Перекладацькі трансформації застосовуються не ізольовано, а в комплексі, формуючи єдину стратегію, спрямовану на досягнення комунікативної адекватності. Остаточною метою є не формальна відповідність, а створення тексту, який сприймається носієм мови-реципієнта як природний, зрозумілий і виконує ту саму комунікативну функцію, що й оригінал. Таким чином, володіння теорією та практикою перекладацьких трансформацій є обов'язковою складовою професійної компетенції. Це свідомий інструментарій, що дозволяє перекладачеві творчо подолати об'єктивні розбіжності між мовами та культурами та створити текст, який є повноцінним актом комунікації в новому лінгвокультурному просторі.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В КНИЗІ ФІЛІПА ЗІМБАРДО "ЕФЕКТ ЛЮЦИФЕРА. ЧОМУ ХОРОШІ ЛЮДИ ЧИНЯТЬ ЗЛО"

2.1 Науково-популярна книга "Ефект Люцифера" Ф. Зімбардо: лінгвостилістичний аналіз

Об'єктом практичного аналізу в роботі слугує книга Філіпа Зімбардо «The Lucifer Effect: Understanding How Good People Turn Evil», видана у 2007 році. Автор, відомий соціальний психолог та професор Стенфордського університету, пропонує у цій праці комплексне дослідження механізмів трансформації людської поведінки в умовах системного впливу та необмеженої влади. Структурно книга поділяється на три логічно пов'язані частини. Перша частина детально аналізує авторський Стенфордський тюремний експеримент як контрольовану модель соціальної динаміки. Друга частина застосовує висновки з експерименту до розбору реальних історичних подій, зокрема скандалу у в'язниці Абу-Грейб, демонструючи універсальність виявлених психологічних принципів. Третя частина присвячена концептуалізації цих явищ у авторську теорію, яку Зімбардо називає «Ефектом Люцифера», та пропозиціям щодо стратегій опору ситуаційному тиску. За своєю галуззю книга належить до соціальної психології, активно торкаючись проблем моралі, відповідальності, природи послуху, зловживання владою та умов, за яких звичайні люди здійснюють аморальні вчинки.

Мовна організація тексту є яскравим прикладом гібридного науково-популярного дискурсу, де академічна строгість поєднується з публіцистичним впливом. Лексичний рівень характеризується насиченістю термінологічних одиниць зі соціальної психології. Серед них вирізняються

як прості, однокомпонентні терміни (evil, obedience, conformity, power), так і складені багатоконпонентні формування, з яких домінують двокомпонентні (social psychology, situational forces, cognitive dissonance, authority figure), а також зустрічаються трикомпонентні та складніші (fundamental attribution error, post-traumatic stress disorder, arbitrary assignment of roles). Активне використання ономастики закріплює текст у конкретному культурно-історичному контексті: антропоніми класиків психології (Milgram, Asch) слугують для апеляції до авторитету, тоді як імена реальних учасників подій (Chip Frederick, Lynndie England) надають опису документальності. Топоніми (Abu Ghraib, Guantanamo, Stanford) функціонують як символи, що викликають у читача негайні асоціації. Характерними для наукового та інституційного дискурсу є також численні аббревіатури (SPE, PTSD), що вимагають від читача фонових знань.

На граматичному рівні спостерігається чітке функціональне розподілення часів. Теперішній простий час (Present Simple) домінує при викладі загальних теоретичних положень і наукових узагальнень, що створює ефект об'єктивних істин. Для опису конкретних експериментальних процедур, історичних подій та біографічних деталей системно використовується минулий простий час (Past Simple), що надає тексту риси документальної реконструкції. Пасивний стан (Passive Voice) часто вживається в методологічних описах, зміщуючи фокус з виконавця на саму дію або процес.

Синтаксис книги відзначається варіативністю, що слугує різним комунікативним цілям. Для викладу складних причинно-наслідкових ланцюгів та гіпотез автор вдається до складнопідрядних речень з розгалуженою структурою. Наприклад, для формулювання центральної тези використовується означальна підрядність: *"The core argument of the experiment is that situational forces often overpower individual*

dispositions." Для розкриття причинно-наслідкових зв'язків застосовується підрядність причини: *"The prison conditions deteriorated rapidly because the guards fully embraced their role as omnipotent overseers"*. Найскладніші міркування представлені ланцюгами підрядності, де одне підрядне речення розгалужується на інше: *"He proves that any person, even one who considers themselves moral, can inflict suffering upon another when they are placed within a system where their role and anonymity erode the sense of personal responsibility."*

Одночасно для різких висновків, акцентів та динамічних описів використовуються короткі, прості або поширені речення, що створює ритмічну пульсацію тексту. Наприклад, шокуючий висновок може бути виражений серією ударних фраз: *"This conclusion is shocking. It gives us pause. We are all potential participants."* Ключові ідеї нерідко підкреслюються паралельними структурами: *"Moral choice proves fragile. Situational power proves overwhelming."*

Риторичні питання активно залучають читача до внутрішнього діалогу та рефлексії, переводячи його з пасивної позиції спостерігача в активну позицію мислячого учасника: *"What would you have done in the place of Prisoner 819? Could you have resisted?"* Іноді таке питання є засуджуючим твердженням, що вимагає внутрішньої згоди: *"Is this not the most terrifying lesson of all?"*

У тексті поєднується монологічне мовлення автора-експерта, яке переважає в теоретичних частинах, та діалогічні вставки у вигляді прямої мови з щоденників і свідчень. Ці вставки надають оповіді автентичності, драматизму і дозволяють почути «живі голоси» учасників подій. Груба, безпосередня команда охоронця вривається в авторське оповідання: *"Move faster, 3401!" barked the guard. The prisoner bowed his head.* Пряма цитата з щоденника стає найважливішим документальним доказом психологічної

трансформації: *"I'm beginning to forget that this is just an experiment," one participant confessed in his diary. This sentence became the key to understanding everything.* Таким чином, синтаксична варіативність від довгих складнопідрядних конструкцій до фрагментованих речень і риторичних питань є свідомим інструментом, що безпосередньо слугує головній прагматичній меті книги: не лише інформувати, а й емоційно залучити, викликати емпатію та радикально переконати читача.

Стилістичний арсенал Зімбардо багатий і прагматично спрямований. Центральне місце посідає метафора, яка виростає до рівня цілісних концептуальних моделей. Назва «Ефект Люцифера» є образом трансформації. Ключова дихотомія «*ложка дьогтю та бочка дьогтю*» (за іншого контексту «*гниле яблуко та діжка з гнилими яблуками*») слугує візуальною та інтуїтивно зрозумілою схемою для пояснення причин зла. Метафори «*слизька дорога*» для опису моральної деградації та «*межа між добром і злом*» як центрального символу пронизують всю книгу, формуючи концептуальний каркас для сприйняття. Епітети (*arbitrary cruelty, mindless obedience, toxic situation*) посилюють емоційний та оцінний вплив, особливо в описах страждань. Інтригуючі, часто парадоксальні назви глав та розділів прагнуть негайно зацікавити читача та налаштувати на певне сприйняття.

Проведений лінгвістичний, стилістичний та прагматичний аналіз свідчить про те, що мовна основа книги є ретельно сконструйованим інструментом переконання. Текст прагне не лише інформувати, але й викликати емоційний резонанс, спонукати до критичної саморефлексії та потенційно змінити глибинні установки. Саме ця комплексність та багаторівневість мовно-стилістичного впливу становлять основний виклик для перекладача, який має завдання відтворити не лише змістову точність,

а й цю складно організовану систему риторичного та емоційного впливу в іншій мовній та культурній системі.

2.2 Соціально-психологічна термінологія книги “Ефект Люцифера”: структурно-семантичний аналіз

Соціальна психологія — це галузь психології, яка вивчає, як думки, почуття та поведінка людини формуються під впливом інших людей та соціального оточення. Вона розглядає не лише прямі взаємодії («реальна присутність» інших), але й уявлення про присутність інших, очікування, соціальні норми і ролі. Наприклад, такі поняття як *social influence* (соціальний вплив), *conformity* (конформізм), *social identity* (соціальна ідентичність) чи *stereotype* (стереотип) відіграють ключову роль у цій дисципліні.

Соціальна психологія, таким чином, є важливим джерелом нової термінології для психології загалом. Вона породжує поняття, які стають базовими і для інших підгалузей, адже багато явищ психіки мають соціальне походження чи соціально-культурне обрамлення.

Психологічна терміносистема виникла на перетині цілої низки наук — анатомії, біології, медицини, філософії, соціології, педагогіки — й увібрала в себе надбання суміжних дисциплін. У результаті вона стала багат шаровою і багатовекторною. Саме тому до її складу входять галузеві терміни, що походять з інших сфер. Так, наприклад, *conditioning* – зумовлювання прийшов із фізіології, *collective consciousness* – колективна свідомість сформувався в межах соціології, а *rationalism* – раціоналізм має філософське коріння. Подібні запозичення збагачують психологічну термінологію та розширюють її інтерпретаційні можливості.

Особливістю психологічної термінології є й те, що вона нерідко характеризується багатозначністю. Один і той самий термін може мати кілька інтерпретацій. Наприклад, *drive* у психології може означати як «внутрішній потяг» у психоаналізі, так і «мотиваційний імпульс» у біхевіоризмі. Це призводить до термінологічної полісемії, яка ускладнює процес перекладу та вимагає врахування контексту.

Варто розглянути ще класифікацію, яка вдало відображає специфіку психологічної термінології. Вона передбачає поділ на: загальнонаукові терміни, що функціонують у багатьох науках (*analysis* – аналіз, *system* – система, *process* – процес); суміжні терміни, які виникли завдяки запозиченню з інших галузей (*symptom* – симптом із медицини, *cognition* – пізнання з філософії, *interaction* – взаємодія із соціології); базові психологічні терміни, які є ключовими для самої науки (*emotion* – емоція, *motivation* – мотивація, *perception* – сприйняття).

Ми переконані, що дослідження психологічної термінології набагато ефективніше здійснювати за допомогою системного підходу, тобто через її впорядкування та класифікацію. Такий підхід дозволяє структурувати терміносистему та дає можливість чітко простежити місце кожного терміна в межах загальної лексичної системи. Для перекладача це має особливе значення: процес перекладу стає значно простішим та якіснішим, якщо спеціаліст розуміє не лише значення окремого терміна, а й його роль у науковому контексті.

Залежно від своєї будови психологічні терміни можна поділити на кілька груп. Передусім існують прості терміни, що представлені одним словом (наприклад: *memory* – пам'ять, *stress* – стрес, *instinct* – інстинкт). Вони мають базовий характер і часто є відправною точкою для формування складніших понять.

Друга група – це складні терміни, утворені з двох або більше елементів, які можуть писатися разом або через дефіс (*self-concept* – Я-концепція, *role-playing* – рольова гра, *long-term memory* – довготривала пам'ять). Цікаво, що саме завдяки складним термінам відображаються нові наукові концепції, які важко виразити одним словом.

Попри переважання простих одиниць, у психологічній терміносистемі значне місце займають терміни-словосполучення, оскільки саме вони здатні найточніше передати складні наукові уявлення. Словосполучення як терміни можуть бути різного типу:

1. Терміни, утворені з кількох елементів, де кожен компонент відіграє суттєву роль у розкритті поняття (*social learning theory* – теорія соціального навчання, *attention deficit disorder* – розлад дефіциту уваги).

2. Словосполучення зі самостійних слів, що зберігають своє значення навіть окремо (*reaction time* – час реакції, *thinking process* – процес мислення).

3. Терміни, де поєднується спеціальне та загальноживане слово, завдяки чому формується нова наукова одиниця (*personality traits* – риси особистості, *language acquisition* – засвоєння мови).

4. Словосполучення, створені шляхом поєднання елементів, що лише разом формують цілісне значення (*defense mechanism* – захисний механізм, *coping strategy* – стратегія подолання) [65].

Термінологію соціальної психології у книзі Філіпа Зімбардо можна проаналізувати за двома основними критеріями: структурною будовою, тобто кількістю слів у терміні, та семантичною компонентністю, тобто наявністю в терміні цілісного ядра та його означувальних частин.

Щодо будови, терміни чітко поділяються на однокомпонентні та багатокомпонентні. Однокомпонентні, або однословні терміни становлять близько чверті всієї вибірки. Це базові, часто фундаментальні поняття, такі

як *evil* (зло), *stress* (стрес), *bias* (упередження), *empathy* (співчуття), *shame* (сором), *trauma* (травма) чи *trust* (довіра). Багато з них є запозиченнями, що увійшли в мову через транслітерацію, наприклад, *ego* (*его*) або *taboo* (*табу*). Вони слугують основним будівельним матеріалом для галузі.

Переважає більшість, а саме приблизно 73 відсотки термінів, є багатоконпонентними. Серед них найпоширенішими є двоконпонентні словосполучення, які складають близько 62 відсотків усієї термінології. Це, як правило, поєднання прикметника та іменника, такі як *social psychology* (соціальна психологія), *cognitive dissonance* (когнітивний дисонанс) або *moral panic* (моральна паніка). Також зустрічаються поєднання іменників, як от *role conflict* (рольовий конфлікт). Близько 13 відсотків термінів складаються з трьох та більше слів. Це часто назви конкретних теорій, ефектів або експериментів, наприклад, *fundamental attribution error* (фундаментальна помилка атрибуції), *fight-or-flight response* (реакція "бий або біжи") чи *Stanford prison experiment* (Стенфордський тюремний експеримент). Така перевага багатоконпонентних конструкцій свідчить про аналітичний характер термінології, коли нові поняття утворюються шляхом логічного поєднання вже існуючих, що дозволяє точно категоризувати та диференціювати явища.

Близько 68 відсотків термінів мають структуру атрибутивного словосполучення. Вони чітко розкладаються на дві частини: термінологічне ядро, яке визначає загальну категорію, та атрибут, що його конкретизує. Наприклад, ядром може бути слово "ефект". Різні атрибути створюють цілу групу понять: *halo effect* (ефект ореолу), *sleeper effect* (ефект сплячого), *bystander effect* (ефект спостерігача). Аналогічно працює ядро "теорія": *social identity theory* (теорія соціальної

ідентичності), *attribution theory* (теорія атрибуції). Ця модель є надзвичайно продуктивною для розвитку мови науки. Знаючи ключові ядра, такі як *bias* (упередження), *aggression* (агресія) або *dissonance* (дисонанс), можна нескінченно розширювати термінологічне поле, комбінуючи їх з новими ознаками.

В англomовній психологічній лексиці можна спостерігати тенденцію до утворення багатокomпонентних термінів. Це зумовлено складністю внутрішніх зв'язків між окремими поняттями науки. Наприклад, термін *generalized anxiety disorder* (генералізований тривожний розлад) акумулює одразу кілька ідей: постійну тривожність, її розмитий характер та прояв у вигляді розладу.

За своєю семантикою, тобто змістовим значенням, проаналізовані терміни можна об'єднати в кілька чітких груп. Така класифікація дозволяє зрозуміти структуру самої науки: на чому вона зосереджується та які аспекти людської поведінки та суспільства досліджує.

Першу велику групу складають терміни, що описують психічні стани, процеси та властивості особистості. Це фундамент, на якому будуються соціальні взаємодії. Сюди входять поняття, пов'язані зі світоглядом і мораллю, такі як *conscience* (совість), *moral reasoning* (моральне міркування), *value system* (система цінностей) та *bias* (упередження). Окремо виділяються терміни для емоційних станів: *empathy* (співчуття), *shame* (сором), *apathy* (анатія), *anxiety* (тривога). Важливий блок стосується мотивації та волі: *intrinsic motivation* (внутрішня мотивація), *self-regulation* (самокерування). Цій групі також належать ключові конструкти самосвідомості: *self-esteem* (самооцінка), *self-presentation* (самопрезентація), *identity* (ідентичність). Загалом на цю групу припадає приблизно 30% всієї вибірки, що підкреслює її центральну роль у поясненні поведінки.

Друга, найбільш помітна група, охоплює терміни, що описують соціальну взаємодію, вплив та групову динаміку. Це ядро соціальної психології. Тут можна виділити кілька підгруп. Перша стосується впливу та пристосування: *social influence* (соціальний вплив), *conformity* (конформізм), *obedience* (послух) і, навпаки, *resistance* (спротив). Друга підгрупа описує соціальне сприйняття та оцінку: *attribution theory* (теорія атрибуції), *impression formation* (формування враження), *social comparison* (соціальне порівняння). Третя та дуже велика підгрупа присвячена груповим процесам: *group dynamics* (групова динаміка), *group decision making* (групове прийняття рішень), *groupthink* (груповумування), *cohesion* (єдність). Окремо стоять терміни для опису позитивної (*prosocial behavior* (альтруїзм)) та негативної (*aggression* (агресія)) взаємодії. На цю групу припадає приблизно 40% всіх понять, що логічно, оскільки саме соціальний контекст є основним предметом вивчення цієї науки.

Третя група об'єднує терміни, що описують структури, системи та соціальні інститути. Це поняття, що виходять за межі безпосередньої взаємодії й описують більш широкі умови, що формують поведінку. Сюди входять поняття влади та ієрархії: *authority* (авторитет), *power hierarchy* (ієрархія влади), *power structure* (структура влади), *legitimacy* (легітимність). Важливою підгрупою є соціальні ролі та норми: *social role* (соціальна роль), *norms* (норми), *expectations* (очікування), *social responsibility* (соціальна відповідальність). Окремо стоять терміни для опису масштабних або екстремальних соціальних систем та явищ: *totalitarian system* (тоталітарна система), *genocide* (геноцид), *total institution* (тотальна установа). Ця група є меншою, ніж попередні, і становить приблизно 15%, але вона критично важлива для розуміння того, як ширший соціальний контекст обмежує чи направляє індивідуальну та групову поведінку.

Четверта група зосереджена на методології дослідження, теорії та ключових експериментах. Це інструментарій та фундаментальні ідеї науки. Тут знаходяться назви ключових теорій та підходів: *social learning theory* (теорія соціального навчання), *social identity theory* (теорія соціальної ідентичності), *cognitive approach* (когнітивний підхід). Окремо виділяються знакові експерименти та феномени, що стали класикою: *Milgram experiment* (експеримент Мілгрема), *Stanford prison experiment* (Стенфордський тюремний експеримент), *bystander effect* (ефект спостерігача), *prisoner's dilemma* (дилема в'язня). Також сюди входять загальні методичні поняття: *validity* (валідність), *empirical research* (емпіричне дослідження), *informed consent* (інформована згода). Ця група становить близько 10% вибірки, що відображає увагу дисципліни до методологічної строгості та своєї власної історії.

Решту приблизно 5% становлять міждисциплінарні та філософські поняття, які надають контекст. Це широкі категорії, такі як *human nature* (людська природа), *determinism* (детермінізм), *evil* (зло), *cultural relativism* (культурний релятивізм), а також поняття з суміжних областей, як-от *heuristic* (евристика) з когнітивної психології або *homeostasis* (гомеостаз) з біології.

2.3 Психологічна термінологія книги Ф. Зімбардо "Ефект Люцифера" як проблема перекладознавства

Переклад спеціалізованої термінології, зокрема психологічної, є комплексним завданням, що поєднує лінгвістичну майстерність, глибоке розуміння предметної галузі та свідоме застосування цілого спектру перекладацьких трансформацій.

Аналіз способів передачі ключових понять з праці Філіпа Зімбардо українською мовою виявляє чітку закономірність: вибір конкретної стратегії перекладу тісно взаємопов'язаний зі структурною будовою самого терміна.

Зв'язок між будовою терміна та обраною стратегією перекладу є системним. Прості, однокомпонентні терміни, як правило, відтворюються українським лексичним квівалентом (*Stigma* — *клеймо*, *apathy* — *байдужість*, *prejudice* — *упередження*, *arousal* — *збудження*, *control* — *контроль*, *empathy* — *співчуття*, *innocense* — *невинність*, *integrity* — *чесність*, *shame* — *сором*, *trust* — *довіра*).

Другим продуктивним способом перекладу однокомпонентних термінів є транслітерування (*ego* — *его*, *catharsis* — *катарсис*) або адаптивне транслітерування (*adaptation* — *адаптація*, *anomie* — *аномія*, *automaticity* — *автоматичність*, *dehumanization* — *дегуманізація*).

У перекладі книги існує чимало випадків, коли перекладач варіює способи перекладу для відтворення одного і того ж англійського психологічного терміна, приміром *apathy* — *байдужість*, *apatia*, *empathy* — *емпатія*, *співчуття*. У наведених прикладах спостерігається використання еквівалентного перекладу та транслітерування. (Зауважимо, що такі випадки стосуються термінів-інтернаціоналізмів, які мають в цільовій мові як питомо український еквівалент, так і транслітерований відповідник.) При можливості застосування двох перекладацьких підходів перевага завжди надається транслітеруванню (адаптивному транслітеруванню). Це надає стилю цільового твору академічного звучання і в такий спосіб забезпечує дотримання вимог наукового дискурсу. Транслітерація термінологічних одиниць переважає у перекладі процесів аналізу, теоретичних міркувань, умовиводів та узагальнень. Еквівалентний

переклад застосовується виключно для уникнення тавтологій або для перекладу ілюстративних елементів.

Особливо цінним у перекладі літератури соціальної психології, зокрема простих термінологічних одиниць, є використання описового перекладу (дескриптивної парафрази). Хоча цей спосіб відтворення є менш продуктивним, ніж еквівалентний переклад чи транслітерування, саме він забезпечує досягнення адекватності перекладу у випадках відсутності прямого словникового відповідника. Наприклад, для відтворення термінологічної одиниці *Entitativity*, який немає українського аналога, було створено описовий варіант *сприйняття групи як єдиного цілого*, а для *Ethnocentrism* — варіант *перевага своєї групи*.

В окремих випадках для перекладу простих термінологічних одиниць можуть застосовуватися лексико-семантичні заміни, а термін відтворюватися за допомогою лексичної трансформації конкретизації або перекладу контекстуальним відповідником. У перекладі твору спостерігаються випадки застосування цих двох способів. Так, для відтворення терміну *behavior*, залежно від контексту вихідного повідомлення перекладач застосовує еквівалентний переклад (*behavior* – *поведінка*, лексичну трансформацію конкретизації (*behavior* – *вчинки* чи *дії*) або контекстуальну заміну (*behavior* – *звірства*), коли мова йде про крайні прояви. Зауважимо, що у останньому випадку лексико-семантичної заміни, а саме в випадку використання контекстуального відповідника (*behavior* – *звірства*) має місце процес стилістичної трансформації. Вихідний термін *behavior* відтворюється у цільовому тексті загальноживаною лексемою *звірства* із додатковою оцінною конотацією.

В іншому випадку лексико-семантична заміна представлена шляхом застосування модуляції (семантичного розвитку). Так, для відтворення простого психологічного терміна *deindividuation* перекладач застосував два

різні перекладацькі підходи. В одному випадку було використано контекстуальний переклад (*deindividuation* - *втрата особистості*), а в іншому обрано модуляцію (*deindividuation* — *розчинення в групі*).

Складні терміни (або терміни-композиції) складають незначну частину вибірки, однак способи їх відтворення українською мовою є дуже різноманітними. У більшості випадків для перекладу термінів-композицій застосовується калькування, приміром *self-presentation* — *самопрезентація*, *self-disclosure* — *самовиявлення*, *self-actualization* — *самореалізація*.

Другою за активністю застосування при перекладі складних психологічних термінів є комплексна граматична перестановка та додавання, приміром *self-concept* — *уявлення про себе* *self-serving bias* — *упередження на користь себе*, де перестановка компонентів вимагає додавання прийменника для дотримання граматичних норм української мови.

Лексико-семантичні заміни у перекладі психологічних термінів-композицій використовуються нечасто. Вони представлені контекстуальними замінами (*self-monitoring* — *самоконтроль*) та описовим перекладом (*self-efficacy* — *віра у власні сили*).

Еквівалентний переклад для психологічних складних термінів використовується вкрай рідко, приміром *risk-taking* — *ризиккування*.

У терміносистемі соціальної психології книги складені двокомпонентні становлять найчисельнішу групу. Для відтворення таких термінів українською мовою найчастіше використовується калькування, коли кожен елемент по чергові перекладається, приміром *human nature* — *людська природа*, *social learning* — *соціальне навчання* або *unconscious bias* — *несвідоме упередження*, *cognitive bias* — *когнітивне упередження*, *personal space* — *особистий простір*.

Другим за активністю використання способом перекладу двокомпонентних термінів є граматична трансформація перестановки, наприклад *belief system* – система переконань, *ego depletion* – виснаження еґо, *environmental psychology* – психологія середовища, *mob psychology* – психологія натовпу, *power distance* – дистанція влади, *fight-or-flight response* – реакція "бий або біжи", *trait activation* – активізація риси. Трансформацію застосовують для дотримання норм синтаксису цільової мови.

Третім способом за продуктивністю є адаптивна транслітерація. Застосовуючи цей спосіб перекладу двокомпонентних соціальнопсихологічних термінів перекладач перелад буквену будову двох компонентів почергово (*cognitive dissonance* – когнітивний дисонанс, *group dynamics* – групова динаміка, *depressive realism* – депресивний реалізм, *evolutionary psychology* – еволюційна психологія, *social psychology* – соціальна психологія).

Комплексні трансформації для перекладу двокомпонентних психологічних термінів застосовуються нечасто. У більшості випадків перекладач поєднує дві граматичні трансформації — перестановки та додавання (*role expectation* — очікування від ролі, *response bias* — упередження у відповідях, *maturational lag* - відставання у дозріванні, *intergroup conflict* — конфлікт між групами, *fear appeal* — апеляція до страху) або перестановки та заміни (*behavioral confirmation* — підтвердження поведінкою, *behavioral contagion* — зараження поведінкою, *behavioral drift* — зміщення поведінки).

Комбіновані лексико-граматичні трансформації майже не використовуються у перекладі двокомпонентних термінів. До лексико-граматичних перекладацьких трансформацій відносимо комбінування

перестановки та контекстуальної заміни, наприклад у випадку *contingency theory* — *теорія ситуативності*.

Виявлено також потрібні перекладацькі трансформації: лексико-граматичну трансформацію перестановки, заміни і генералізації (*behavioral contagion* — *поширення поведінки*); лексико-граматичну трансформацію перестановки, граматичної заміни та контекстуальної заміни (*behavioral script*—*шаблон поведінки*) та граматичну трансформацію заміни, перестановки та додавання (*attribution error* — *хибне приписування причин*).

Лексико-семантичні заміни у перекладі двокomпонентних психологічних термінів проявилися внаслідок застосування контекстуальних перекладів (*arbitrary cruelty* — *безпідставна жорстокість*, *arbitrary rules* — *безглузді правила*, *demand characteristics* — *вимоги ситуації*, *explicit attitude* — *явна установка*, *inclusive fitness* — *загальна пристосованість*, *intrinsic motivation* — *внутрішня мотивація*) та описового перекладу (*antisocial behavior* — *поведінка, що шкодить іншим*).

Переклад трикомпонентних психологічних термінологічних одиниць здійснювався шляхом застосування калькування, приміром *unconditional positive regard* – *безумовне позитивне ставлення*. Для перекладу складених чотирикомпонентних термінів використовувалася комплексна граматична трансформація опущення та перестановки, наприклад *negative state relief model* – *полегшення негативного стану*.

Статистичний розподіл застосування цих прийомів під час перекладу термінів є показовим. Калькування (зокрема і напівкалькування) є найпоширенішим методом, що становить приблизно 38% від усіх випадків, що підкреслює орієнтацію на збереження міжнародної форми та внутрішньої логіки терміна. Практично обов'язковою супутньою трансформацією, яка фіксується в 30% випадків, є перестановка, що

забезпечує граматичну коректність в українському середовищі. Близько чверті термінів (26%) перекладені за допомогою лексичних еквівалентів, що свідчить про наявність розвиненої власної психологічної лексики. Таку ж частку (24%) має адаптивна транслітерація, яка вказує на прошарок усталених інтернаціоналізмів. Контекстуальна заміна, що демонструє творчий, адаптивний підхід до найскладніших понять, застосована в 12% випадків, а комплексні багатоетапні трансформації – в 10%.

Разом із тим робота з перекладом наукової термінології, зокрема психологічної, пов'язана з низкою труднощів. Соціальна психологія займає особливе місце серед інших наук, оскільки стосується безпосередньо людини, її внутрішнього світу, поведінки та міжособистісних відносин. Унаслідок цього чимало термінів переходять у повсякденне мовлення. Наприклад, слова *trauma* – *травма* чи *empathy* – *емпатія* використовуються як професіоналами, так і пересічними людьми. Це явище створює додаткові виклики для перекладачів і дослідників, адже відбувається змішування професійної та побутової лексики. Водночас співіснування загальноживаних слів і вузькоспеціальних термінів становить серйозну проблему. Дослідники неодноразово відзначали, що конфлікт між побутовим і науковим значенням одного й того ж слова часто призводить до непорозумінь. Наприклад, слово *complex* – *комплекс* у повсякденній мові може означати «сукупність» або «утворення», тоді як у психології воно позначає складне внутрішнє утворення психіки (наприклад, *inferiority complex* – *комплекс меншовартості*). Такі розбіжності створюють додаткові труднощі під час перекладу та наукового аналізу.

У науковому дискурсі прийнято розрізняти внутрішньосистемну та міжсистемну багатозначність. У першому випадку термін має кілька значень у межах самої психології. Наприклад, *adaptation* – *адаптація* може

означати і процес пристосування організму до умов середовища, і психологічне прийняття нової соціальної ролі. У другому випадку йдеться про терміни, що функціонують у різних науках. Так, слово *resonance* – *резонанс* є терміном у фізиці, музиці та водночас у психології, де воно описує емоційний відгук людини на певні стимули.

Психологічна терміносистема поєднує універсальні, міждисциплінарні та спеціалізовані поняття. Це робить її надзвичайно багатою й водночас складною для систематизації та перекладу. Саме тому фахівцям доводиться враховувати як лінгвістичні, так і культурні чинники, щоб забезпечити точність і коректність наукової комунікації.

Складність перекладу психологічних термінів може полягати у появі термінів-неологізмів, які ще не мають еквівалента у цільовій мові. Розвиток новітніх психологічних теорій (*Теорія соціальної ідентичності*, *Теорія атрибуції*, *Когнітивний дисонанс*) зумовлюють виникнення нових термінів із соціальної психології: *Cyberbullying* — *кібербулінг*, *Self-serving bias* — *упередження на користь себе*, *Group polarization* — *поляризація групи*, *Bystander effect* — *ефект спостерігача*.

Для подолання викладених труднощів перекладач українського видання "Ефекту Люцифера" застосовує диференційований підхід, використовуючи широкий спектр перекладацьких стратегій.

Таким чином, переклад психологічної термінології у праці Ф. Зімбардо є збалансованою системою, де перевага віддається стратегіям калькування та перестановки. Водночас активне використання лексичних еквівалентів і контекстуальних заміни підтверджує прагнення до точного, зрозумілого та унормованого висловлення у цільовій мові. Такий гнучкий підхід дозволяє ефективно імпортувати нові концепції, зберігаючи при цьому однозначність і концептуальну цілісність термінологічної системи. Труднощі перекладу психологічної термінології в книзі Ф. Зімбардо мають

системний характер і пов'язані з потребою балансувати між академічною точністю та прагматичною зрозумілістю для цільової аудиторії. Кожен термін вимагає індивідуального аналізу та обґрунтованого вибору з низки можливих стратегій.

2.4 Образні засоби як складова науково-популярного дискурсу: стратегії перекладу

Переклад праці Філіпа Зімбардо «Ефект Люцифера. Чому хороші люди чинять зло» виходить далеко за межі академічного термінологічного перенесення, перетворюючись на масштабний проєкт художньої та культурної трансформації. Авторський стиль, що нерозривно поєднує строгу науковість соціальної психології з доступністю і зацікавленням публіциста та образністю художника, створює унікальний виклик для перекладача. Головним завданням стає не лише передача змісту, але й відтворення потужного риторичного впливу, емоційної сили та глибинних культурних кодів, вплетених у текст. Зімбардо користується мовою як інструментом переконання, будуючи свою аргументацію на фундаменті живих метафор, алегорій, автентичного діалогу та навмисних стилістичних контрастів. Таким чином, кожен художній засіб — від глобальної релігійної паралелі до окремого грубого вигук охоронця — стає наріжним каменем у оповіді, а його переклад потребує стратегічного, а не механічного підходу. Роботу можна умовно розділити на два рівні: переклад усталеної психологічної термінології та переклад авторських новацій і образів.

Ця робота ґрунтується на принципах функціональної теорії перекладу, де пріоритетом є досягнення «скопосу» — комунікативної мети тексту в новому середовищі. Скопос «Ефекту Люцифера» подвійний: інформаційний (передати знання) та впливовий (переконати у реальності ситуаційних сил зла). Художні засоби є основним інструментом для другого завдання. Ключовою є і теорія концептуальної метафори, яка розуміє мовні образи як вияв глибинних когнітивних структур. Наприклад, основа аргументації Зімбардо — концептуальна метафора «система є бочкою, а індивід — яблуком». Завданням перекладача стає не просто передача окремих слів, а забезпечення функціонування цієї самої концептуальної картини в українському мовному світосприйнятті, що нерідко потребує творчої культурної адаптації, а не прямого калькування.

Найважливішим рівнем такої образності є концептуальні метафори та алегорії, які формують каркас книги. Центральною є динамічна метафора "*the line between Good and Evil*" — «межа між Добром і Злом». У перекладі її динаміка розкривається через цілу палітру варіативних відповідників, що розвивають образ: від базового "*перетнути межу*" до більш акцентованого "*переступити поріг*" (що підкреслює свідомий акт) чи "*дрейфувати через межу*" (що вказує на пасивне сповзання). Цей образ постійно вбирає нові відтінки, розширюючись до "*розмитої*" або "*проникної*" межі, а іноді зміщуючись у соціальну площину, як у "*та межа між героєм і лиходієм*". Ця ж динаміка лягає в основу метафори морального занепаду, яка знаходить свій найвідоміший вираз у ідіомі "*slippery slope of moral erosion*" — «слизький схил моральної ерозії». Її калькування є ідеально влучним, оскільки відповідна концептуальна структура глибоко вкорінена і в українській мовній картині світу, геніально передаючи ідею неконтрольованого, прискорюваного

занепаду особистості під впливом середовища. Цей же механізм самопосилення передає образ "*spiral of cruelty*" — «спіраль жорстокості».

Однак вершиною перекладацької творчості стала обробка центральної дихотомії книги — метафори "*bad apples*" vs. "*bad barrels*". Зімбардо свідомо замінює сухі терміни на геніально простий візуальний образ. Український переклад не просто калькує його, а здійснює глибоку культурну інтеграцію, трансформуючи у вкорінену в національному дискурсі форму прислів'я: "*ложка дьогтю*" та "*діжки меду*". Це винятково вдала модуляція, яка зберігає суть авторської думки (дефектний індивід vs. отруєне середовище), робить її миттєво зрозумілою та близькою читачеві і додає відтінок народної мудрості, посилюючи критику спрощеного погляду на природу зла.

Фундаментальною для всієї праці є релігійно-міфологічна алегорія, втілена в самій назві — "*The Lucifer Effect*". Стратегія прямої транслітерації («Ефект Люцифера») є тут абсолютно правильною, оскільки будь-яка заміна («Ефект Диявола») знищила б історико-культурну конкретику та втратила б сутнісний архетип падіння з вершини, ключовий для розуміння трансформації звичайної людини. Пояснювальна функція цього терміна цілком покладається на текст, де детально розкривається образ "прославленої трансформації улюбленого янгола Бога в Диявола".

Окремим викликом є передача автентичної діалогової мови учасників експериментів та реальних свідчень, наприклад, із справи Абу-Грейб. Це не літературна стилізація, а документ, що фіксує механізми дегуманізації. Мова охоронців у перекладі стає зброєю психологічного тиску: короткі, уривчасті імперативи («*Рухайся!*», «*Замовкни!*»), звертання за номером («*В'язень 819*») та зневажливі прізвиська вимагають пошуку адекватних відповідників у українському соціолекті. Слова на кшталт "*punk*" або "*bastard*" знаходять свої еквіваленти в лексиці, що несе

аналогічний заряд агресивної зневаги: «відморозок», «наволоч», «гнида». Важливу роль відіграє компенсація — передача втраченого стилістичного чи емоційного ефекту в одному місці тексту за рахунок іншого. Це особливо важливо для передачі прямої мови, сленгу та емоційних звертань. Грубе наказове "You can't leave!" охоронця може бути посилено в перекладі: "Ти нікуди не підеш!". Втрата певного відтінку в терміні може компенсуватися вдалим вибором слова в наступному реченні.

Стратегія тут полягає в компенсації — передачі втраченого емоційного навантаження через посилення образності або вибір більш експресивного варіанта, ніж пропонує прямий переклад. На противагу цьому, мова в'язнів у перекладі набуває рис пасивності та зламу, складаючись з коротких, зламаних фраз («Я більше не можу», «Мені здається, що я божеволію»), що візуалізує психологічну руйнацію.

Зімбардо також вправно грає на стилістичних контрастах, різко переходячи від об'єктивного наукового тону до емоційно навантаженого. Переклад ретельно відтворює цей ритм, не намагаючись зробити перепади максимально м'якими та непомітними. Ця зміна реєстрів є свідомим художнім прийомом, який перекладач зобов'язаний зберегти. Так само зберігаються прямі звернення до читача та риторичні питання («Що б ви зробили?», «Чи всі ми потенційні монстри?»), що є ключовими для інтерактивного залучення аудиторії.

Культурні алюзії, такі як "Kafkaesque nightmare" («кафкіанський кошмар») або "Orwellian doublethink" («орвелівська подвійна думка»), передаються через транслітерацію, оскільки ці поняття стали інтернаціоналізмами. Більш важливими є історичні паралелі з Абу-Грейб, Гуантанамо або нацистськими таборами. Для українського читача з його колективним досвідом тоталітаризму ці паралелі набувають особливої, болючої актуальності. Перекладач, іноді підсилюючи описовість цих

епізодів, прагне активізувати не абстрактне співчуття, а глибоке, можливо, навіть особисте розпізнання механізмів системного насильства та морального капітулювання. Переклад завжди є актом інтеркультурної комунікації.

По-перше, це стосується історичних аналогій та реалій. Зімбардо проводить паралелі між Стентфордським експериментом та звірствами в Абу-Грейб, Гуантанамо, а також з нацистськими концтаборами. Для американського читача Абу-Грейб є потужним, актуальним культурним травматичним символом. Український читач може сприймати це більш абстрактно. Перекладач не може змінити реалії, але завдяки точному, а іноді й посиленому перекладу описів ("*naked pyramid*" — "*піраміда з оголених тіл*") він прагне викликати аналогічний емоційний резонанс. Більш того, український читач, маючи власний трагічний досвід тоталітаризму, може проводити неписані, імпліцитні паралелі з репресивними практиками радянських таборів або звірствами окупаційних сил. Це робить текст Зімбардо не просто перекладом, а актуальним дзеркалом для української історичної свідомості. Вибір таких слів, як "*система*", "*воля*", "*доносництво*" (для "*informing*"), може мати в українському перекладі особливо глибокі коннотації.

Таким чином, переклад художніх засобів у «Ефекті Люцифера» є синтезом дотримання оригінального задуму та творчої адаптації. Він демонструє майстерне володіння усім спектром прийомів: від калькування концептуальних метафор та транслітерації інтернаціоналізмів до доречної культурної модуляції ключових образів, компенсації емоційного навантаження в діалогах, експлікації складних понять та збереження авторських стилістичних контрастів. Ця робота виходила за межі лінгвістичного завдання, маючи за мету відтворити прагматичну силу тексту Зімбардо — його здатність провокувати рефлексію,

співпереживання та внутрішній діалог. У результаті український переклад став не копією, а потужним, самодостатнім текстом, який, зберігаючи всю наукову глибину оригіналу, здійснює на читача той самий метаморфозний вплив, роблячи абстрактні теорії психології особистим викликом і надаючи мову для осмислення механізмів влади, послуху та морального вибору в актуальному українському контексті.

Як висновок, праця Зімбардо є унікальним об'єктом для перекладу через свою гібридну природу, що поєднує академічний дискурс соціальної психології з популяризаторським та публіцистичним стилем. Ця подвійність безпосередньо диктує диференційований підхід до термінології: від суворих наукових еквівалентів у теоретичних частинах до творчого використання образів та експлікації в текстах, орієнтованих на широкого читача.

Основними труднощами, з якими стикається перекладач, є: 1) лексико-семантична неоднозначність базових понять; 2) необхідність вибору між інтернаціоналізмами та національними відповідниками; 3) переклад авторських неологізмів та метафоризованих термінів; 4) адаптація аббревіатур та емоційно навантаженої прямої мови учасників; 5) необхідність врахування українського культурно-історичного контексту для глибокого резонування текстових тем.

Для подолання цих труднощів український переклад застосовує комплексну, гнучку стратегію, що включає весь спектр перекладацьких трансформацій: від використання стабільних еквівалентів для усталеної термінології до транскрибування інтернаціоналізмів, калькування авторських концептів, лексико-семантичних замінів (конкретизація, модуляція) та експлікації для найскладніших понять. Ключовим принципом є прагматична орієнтація на читача, що відповідає функціональному підходу в сучасному перекладознавстві.

Насамкінець, якісний переклад такої праці, як "Ефект Люцифера", має значення, що виходить за межі академічного спілкування. Він стає важливим інструментом соціальної рефлексії, надаючи українському суспільству потужний концептуальний апарат для аналізу механізмів влади, підпорядкування, спротиву та моральної відповідальності — тем, що мають глибоку актуальність в українському історичному та сучасному контексті. Таким чином, переклад виконує не лише лінгвістичну, а й важливу культурно-просвітницьку місію.

РОЗДІЛ 3 СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ПЕРЕКЛАДУ

3.1 Лекція як інструмент набуття знань з термінології та перекладознавства

У педагогіці лекція визначається як основний метод організованого, систематичного та послідовного викладу значної за обсягом інформації з певної навчальної дисципліни. Ця монологічна форма навчання спрямована на формування теоретичного мислення, розкриття ключових понять, закономірностей та проблем галузі, виконуючи інформативну, розвиваючу, мотиваційну, організаційну та методичну функції. Існують різні види лекцій, класифіковані за способом викладу: традиційна (інформаційна), проблемна, лекція-візуалізація та лекція-пресконференція, а також за місцем у навчальному процесі: вступна, основна та підсумково-оглядова. Кожен тип має свої специфічні результати – від засвоєння фактичного матеріалу до розвитку аналітичного мислення та активізації аудиторії. Незалежно від виду, ефективна лекція зазвичай має чітку тричастинну структуру: вступну (організаційно-мотиваційну), основну (змістовно-інформаційну) та заключну (підсумково-орієнтовну) частини, що забезпечують логічний розвиток теми, актуалізацію уваги, передачу знань та орієнтацію на подальшу самостійну роботу.

Запропонована лекція на тему «Особливості функціонування термінології у сфері соціальної психології: перекладацький аспект» є яскравим прикладом сучасної проблемно-орієнтованої лекції з елементами візуалізації. Її головна методична мета полягає у формуванні у студентів прикладної перекладацької компетентності у специфічній галузі соціальної психології шляхом демонстрації безпосереднього зв'язку між абстрактною

теорією термінознавства та практикою прийняття конкретних перекладацьких рішень. Лекція забезпечує комплекс результатів: на теоретичному рівні вона дає системне уявлення про термінологію як науку, її ознаки та специфіку в соціально-психологічному дискурсі; на аналітичному – формує вміння ідентифікувати типи перекладацьких труднощів; на практичному – знайомить з реальним інструментарієм перекладача; на методичному – безпосередньо спрямовує на формування навичок самостійної роботи.

Структура лекції відповідає класичним вимогам, але має свої особливості. Вступна частина майстерно актуалізує тему, вказуючи на глобалізацію науки та інтердисциплінарність соціальної психології, і відразу ж проблематизує її, зосереджуючись на культурній та етичній навантаженості термінів, що перетворює переклад з технічної операції на акт глибокої інтерпретації. Чітко сформульовані мета та завдання задають точний вектор усьому подальшому викладу, а обґрунтований вибір книги Філіпа Зімбардо «Ефект Люцифера» як «тест-полігону» для аналізу підвищує довіру до матеріалу та демонструє його релевантність. Основна частина побудована за принципом руху від загального до приватного та від теорії до практики. Спочатку розкривається теоретичний фундамент: дається визначення термінології, ілюстроване цитатами авторитетних дослідників, подається багаторівнева модель її функціонування та наочний приклад розриву між загальнозживаним і термінологічним значенням слова «роль». Цей блок забезпечує необхідний понятійний апарат. Потім лекція переходить до аналітично-практичного ядра, де короткий огляд книги Зімбардо змінюється детальною розробкою у вигляді аналітичної таблиці. Ця таблиця є не просто списком, а ключовим інтерактивним інструментом, який для кожного терміна (наприклад, *deindividuation* або *bystander effect*) розглядає контекст вживання, конкретні труднощі

перекладу, можливі варіанти рішення та дає обґрунтовану рекомендацію. Таким чином, студенти засвоюють не факти, а алгоритм професійної діяльності. Заключна частина лекції ефективно виконує свою функцію: стислий висновок узагальнює складність висвітленого процесу, а перехід до методичного блоку стає найважливішим орієнтиром для подальшої діяльності. Пропонуючи конкретні принципи навчання, такі як контекстуалізація та порівняльний аналіз, та практичні методи – створення глосаріїв, розбір кейсів, зворотній переклад, лекція не закриває тему, а відкриває її для глибокої самостійної розробки студентами, трансформуючись у план для семінарів або курсових робіт. Зазначення практичної цінності матеріалу не лише для студентів, а й для практикуючих перекладачів та викладачів ще більше розширює її значення та аудиторію. Отже, ця лекція є зразком інтегрованого навчального заходу, що вдало поєднує теоретичну глибину, практичну спрямованість та чітку методичну побудову, спрямовану на формування справжньої професійної компетентності.

Сучасна освітня парадигма у сфері перекладу дедалі більше акцентує на формуванні галузевої спеціалізації, адже універсальний перекладач часто неспроможний адекватно працювати з високоспеціалізованими текстами. Соціальна психологія як наука, що знаходиться на стику гуманітарних та соціальних дисциплін, вимагає від перекладача особливого поєднання знань та навичок. Метою методичного викладання перекладу в цій сфері є формування високої професійної компетентності, що забезпечує здатність до адекватної міжкультурної передачі соціально-психологічного дискурсу з урахуванням його понятійної специфіки, стилістичної гібридності та етичної навантаженості.

Для досягнення цієї мети розробки лекції “Особливості функціонування термінології у сфері соціальної психології:

перекладацький аспект (на основі книги «Ефект Люцифера. Чому хороші люди чинять зло» Філіпа Зімбардо)” необхідно було вирішити низку завдань, які структуруються за трьома основними рівнями:

1. Когнітивний рівень (знання): засвоєння базової термінології та понять сучасної соціальної психології (теорії атрибуції, соціального впливу, групової динаміки, ідентичності тощо). Оволодіння теоретичними основами термінознавства та перекладознавства, здатністю аналізувати термін як елемент системи.

2. Процедурний рівень (навички): розвиток навичок структурно-семантичного, лінгво-стилістичного та перекладознавчого аналізу вихідного тексту для виявлення ключових концептів та їх взаємозв'язків. Формування арсеналу перекладацьких трансформацій (транскрибування, калькування, конкретизація, генералізація, модуляція, експлікація, компенсація), адекватних для подолання труднощів психологічної термінології. Набуття вміння працювати зі спеціалізованими лексикографічними джерелами (термінологічними словниками), а також здійснювати пошук паралельних текстів (англ. *parallel texts*) для розуміння вживання термінів у цільовій мові. Вдосконалення навичок редагування та саморедагування з метою досягнення термінологічної консистентності та стилістичної цілісності перекладу.

3. Афективний та етичний рівень (ставлення): формування етичної чутливості та відповідальності при перекладі текстів, що стосуються травматичного досвіду, насильства, вразливих груп. Розвиток рефлексивної здатності до усвідомлення власної позиції та можливих упереджень у процесі перекладацької інтерпретації.

Ці завдання в межах розробки лекції і практичних завдань були реалізовані на основі низки ключових принципів навчання. Зокрема принцип галузевої спрямованості був запезпечений завдяки тому, що усі

навчальні матеріали та вправи були відібраними з автентичних джерел соціальної психології (праці Р. Чалдіні, С. Мілгрема, Д. Майерса, Ф. Зімбардо тощо).

Інший принцип - проблемності та контекстуалізації – був реалізований шляхом контекстуального вивчення термінів, а саме терміни та перекладацькі прийоми вивчалися не ізольовано, а в контексті конкретних текстових фрагментів, що демонструють реальні труднощі (полісемія, метафоричність, гібридність стилю).

Третій принцип, а саме принцип системності був забезпечений шляхом організації навчання як послідовного проходження від аналізу окремих термінів до аналізу термінологічних мереж і цілісних дискурсів.

Принцип інтерактивності та співпраці у лекції “Особливості функціонування термінології у сфері соціальної психології: перекладацький аспект (на основі книги «Ефект Люцифера. Чому хороші люди чинять зло» Філіпа Зімбардо)” полягав у активному використанні групових обговорень перекладацьких рішень, порівняльному аналізу різних варіантів перекладу, проекти з створення глосаріїв.

Для забезпечення принципу міждисциплінарності в межах лекції були задучені знання з лінгвістики, термінознавства, історії психології, культурології та соціології.

Реалізація цих принципів у межах лекційного заняття дало змогу зробити особистий внесок у підготовку перекладача з розвинутою науковою, мовною та етичною фаховою компетенцією.

3.2 Практичне заняття як метод автоматизації навичок перекладу психологічної термінології

Практичне заняття в системі вищої освіти – це форма організації навчального процесу, спрямована на закріплення, поглиблення, розширення теоретичних знань та формування практичних умінь і навичок через активну діяльність студентів під керівництвом викладача. Від лекції воно відрізняється переважанням діяльнісного підходу, інтерактивності та орієнтацією на застосування знань у конкретних (часто імітовано-професійних) ситуаціях. Виділяють види занять за основним дидактичним завданням: заняття із закріплення матеріалу, спрямоване на осмислене повторення та узагальнення; заняття з автоматизації та відпрацювання навичок, де через багаторазові вправи доводяться дії до автоматизму; та контрольне заняття, мета якого – перевірити рівень засвоєння знань і сформованість умінь.

Мета будь-якого практичного заняття має три аспекти: освітній (засвоїти конкретні знання та вміння), розвиваючий (сформувати певні якості мислення, комунікативні навички) та виховний (сприяти становленню професійних та етичних якостей). Побудова заняття традиційно включає такі етапи: 1) організаційний момент та мотивація; 2) актуалізація опорних знань; 3) постановка проблеми та мети; 4) практична робота з виконанням вправ та завдань; 5) узагальнення, рефлексія та контроль результатів; 6) інструктаж щодо самостійної роботи.

Формування термінологічної компетенції є основою професійної підготовки перекладача в будь-якій галузі, а в соціальній психології вона набуває особливої важливості через запозичений характер багатьох понять та їхню щільну інтеграцію в повсякденну мову. Наступні методи та вправи спрямовані на подолання труднощів, викладених у попередніх розділах.

Практичне заняття на тему «Подолання труднощів перекладу соціально-психологічної термінології: від ідентифікації до стратегії» було

заняттям заняття з автоматизації та відпрацювання навичок. Метою цього заняття є формування в студентів здатності розпізнавати типові термінологічні труднощі в текстах соціальної психології та обґрунтовувати вибір адекватних перекладацьких стратегій для їх подолання. Освітній аспект полягає у закріпленні знань про ознаки та класифікацію термінів та у відпрацюванні навичок роботи зі словниками та аналізу контексту. Розвиваючий аспект спрямований на розвиток аналітичного та критичного мислення, комунікативної компетентності в груповій дискусії. Виховний аспект полягає у формуванні відповідального ставлення до вибору мовних засобів та усвідомлення культурної відповідальності перекладача.

Побудова та етапи заняття з таймінгом на 90 хвилин були такими:

1. Організація та мотивація (5 хв.). Коротке введення у проблему на прикладі одного «незручного» терміна з «Ефекту Люцифера» (наприклад, *agency*), що дозволило негайно зацікавити аудиторію та сформулювати ключове питання заняття.

2. Актуалізація знань (10 хв.). Фронтальна бесіда-опитування з використанням інтерактивної дошки (Miro), де студенти спільно згадували основні ознаки терміна та типи перекладацьких трансформацій. Цей етап дозволив оновити теоретичну базу, необхідну для практичної роботи.

3. Практична робота у малих групах (55 хв.) – основний блок. Студенти були поділені на 3 групи, кожна з яких отримала свій пакет завдань.

Група 1: Вправи на ідентифікацію та розмежування. Завдання «Професійне vs. побутове» для слів *bias*, *role*, *aggression*. Мета – вироблення чіткого розрізнення концептів, запобігання семантичному «розмиванню». Студенти склали пари речень, як у прикладі: “*The correspondence bias leads us to overestimate personality traits.*” (професійне) та “*I have a bias for classic literature.*” (побутове). Це

репродуктивно-аналітичне завдання, що слугує базою для всіх наступних кроків.

Група 2: Вправи на роботу з джерелами та стратегію. Завдання «Створення картки терміна» для концепту *fundamental attribution error* та «Вибір стратегії» для термінів *deindividuation*, *slippery slope*, *a sense of belonging*. Мета – сформувані навички інформаційного пошуку, критичної оцінки джерел та свідомого вибору методу перекладу. Студенти працювали з онлайн-словниками (APA Dictionary, Гугл-перекладач як антиприклад), фаховими статтями, обговорюючи, чому обрали саме *деіндивідуалізацію* (транскрипція), *слизький схил* (калькування) та *почуття приналежності* (модуляція). Це завдання вищого рівня, що поєднує аналіз, синтез та прийняття рішення.

Група 3: Вправи на дискурсивний аналіз та стиль. Завдання «Переклад авторського голосу» на уривку з саркастичним коментарем Зімбардо та «Стилістичне редагування» «сирого» перекладу. Мета – навчитися бачити текст як цілісність і передавати не лише зміст, а й тональність. Це креативно-творче завдання, що вимагає високого рівня мовної інтуїції та вміння компенсувати втрачені ефекти.

4. Презентація результатів та колективна дискусія (15 хв.). Кожна група представила свої найцікавіші рішення та аргументи. Особлива увага приділялася обґрунтуванню вибору стратегії перекладу та обговоренню альтернатив. Цей етап дозволив узагальнити досвід, розширити погляд на проблему через призму роботи інших груп та сформулювати колективні висновки.

5. Рефлексія та інструктаж (5 хв.). Студентам було запропоновано сформулювати одне найважливіше відкриття заняття. Домашнім завданням стало індивідуально виконати вправу «Експлікація неологізму»

для терміна *doomscrolling* та почати вести «Щоденник перекладача» для майбутнього курсового проєкту.

Логіка вправ будувалася за принципом від простого до складного та від репродуктивних дій до творчих. Спочатку студенти вправлялися в ідентифікації та класифікації (що це за термін?), потім переходили до аналізу джерел та стратегічного вибору (як це краще передати?), і, нарешті, до цілісного стилістичного редагування (як зробити цю передачу ефективною?). Така послідовність імітує реальний процес роботи перекладача: розпізнавання проблеми, пошук інформації та варіантів, прийняття та втілення рішення. Методи роботи включали групову роботу для стимулювання комунікації та обміну ідеями, фронтальне опитування для швидкої актуалізації, індивідуальні завдання для самостійного осмислення (домашнє завдання) та проєктну роботу (курсний проєкт). Активно використовувалися медіатехнології: інтерактивна онлайн-дошка для мозкового штурму, доступ до цифрових словників і корпусів, презентаційний екран для демонстрації прикладів. Особливістю заняття став акцент на колективному обґрунтуванні рішень під час презентації, що трансформувало його з семінару відпрацювання навичок у міні-дискусійний клуб, де кожен технічний вибір розглядався через призму професійної етики та комунікативної ефективності. Таким чином, заняття досягло комплексного результату: студенти не лише відпрацювали окремі навички, але й почали мислити категоріями системного підходу до перекладацького завдання, де технічна точність нерозривно пов'язана з контекстом, культурою та відповідальним вибором.

Однак переклад у соціальній психології — це завжди акт міжкультурної комунікації, наповнений етичними виборами. Формування цієї складової професійної ідентичності є критично важливим і має бути

інтегрованим у навчальний процес. Тому ми подаємо також вправи на розвиток культурної та етичної компетенції.

1. Вправи на виявлення культурної специфіки концептів:

«Культурний контекст поняття»: Студентам пропонується дослідити поняття, що по-різному функціонують в індивідуалістичних та колективістських культурах: *self-esteem, independence, privacy, conformity*. Завдання — знайти дефініції з американських/західноєвропейських та, наприклад, східноазійських джерел, порівняти їх. Потім обговорити: чи потрібно враховувати цю різницю при перекладі тексту, написаного американським психологом для української аудиторії? Чи можливо, додати короткий коментар-пояснення?

«Переклад культурних реалій (культурем)»: Аналізуються уривки, де згадуються історичні події, політичні інституції, культурні феномени, знайомі першочергово американському читачеві (наприклад, посилення на В'єтнамську війну, конституційні права, специфічні медійні події). Обговорюються стратегії: транслітерація з поясненням у виносці/дужках, знаходження функціонального аналога, опущення (якщо деталь не критична). *Приклад*: посилення на «Fifth Amendment» може бути передане як «право не свідчити проти себе (за П'ятою поправкою до Конституції США)».

2. Кейс-стаді з етичними дилемами перекладу:

«Співпереживання vs. сенсаційність»: Студентам пропонується уривок з детальним описом психологічних страждань учасника експерименту або жертви насильства. Обговорюються питання: де межа між необхідною для розуміння науковою конкретикою та непотрібною травматизацією читача? Чи можна "пом'якшити" опис, якщо оригінал жорсткий? Чи це вже цензура? Як знайти баланс між автентичністю та етикою?

«Інклюзивна мова та історичні тексти»: Пропонується уривок з класичної праці 1960-70-х років, де використовується займенник «he» для позначення загальної людини або є гендерно-стереотипні формулювання. Проводиться дебат: Чи повинен перекладач модернізувати мову, використовуючи гендерно-нейтральні форми («вони», подвійне «він/вона», перефразування)? Чи залишити оригінал як історичний документ, можливо, з редакторською приміткою? Аргументи "за" і "проти" обох підходів.

«Переклад термінів із негативним культурним навантаженням»: Аналіз термінів, пов'язаних з расизмом, дискримінацією, психіатричною стигматизацією. Як перекладати термін "*mental illness*" — «психічна хвороба», «психічний розлад», «особливість психічного здоров'я»? Обговорення важливості відповідальності та сприйняття вразливих груп.

3. Рефлексивна практика та ведення перекладацького щоденника:

Студентам пропонується вести «Щоденник перекладача» під час виконання курсового проєкту (перекладу великого уривка). У щоденнику вони фіксують не лише технічні рішення, а й свої емоційні реакції на текст (шок, сум, обурення), етичні сумніви, що виникали, питання культурного характеру, на які не знайшлася відповідь, рефлексію про власні можливі упередження, що могли вплинути на переклад. Цей щоденник стає основою для фінального рефлексивного есе та групового обговорення, де студенти діляться не тільки результатом, а й внутрішнім процесом прийняття складних рішень.

Таким чином, культурна та етична компетенції формуються не через лекції про «що таке добре», а через практичне занурення в реальні проблемні ситуації, де немає єдиних правильних відповідей, але є необхідність свідомого, обґрунтованого та відповідального вибору.

Викладання перекладу у сфері соціальної психології вимагає розробки спеціалізованої методики, що відображає унікальні характеристики цього наукового дискурсу. Запропонований підхід ґрунтується на наступних ключових положеннях:

1. Метою навчання є формування галузевої перекладацької компетентності, що інтегрує когнітивні знання (термінологія, теорія), процедурні навички (аналіз, трансформації, робота з джерелами) та афективно-етичну зрілість (культурна чутливість, рефлексивність).

2. Ядром методики є принцип проблемності та контекстуалізації, коли всі навички формуються на матеріалі автентичних текстів, що демонструють реальні труднощі: гібридність стилю, полісемію термінів, етичні дилеми.

3. Ефективними інструментами для досягнення цілей є: система спеціалізованих вправ, спрямованих на розвиток термінологічної (ідентифікація, робота зі словниками, вибір стратегій) та дискурсивно-стилістичної компетенції (жанровий аналіз, картування дискурсу, передача авторського голосу); активне використання кейс-стаді та дискусій для розвитку культурної та етичної чутливості, що дозволяє студентам усвідомити відповідальність перекладача як культурного медіатора; впровадження рефлексивних практик (ведення щоденника, написання есе), які сприяють становленню професійної ідентичності та свідомості.

Організаційною кульмінацією навчального процесу має стати курсовий проєкт — самостійний переклад спеціалізованого тексту з повним супроводом (передмова, глосарій, рефлексивне есе). Це імітує реальні умови професійного замовлення та вимагає застосування всіх отриманих компетенцій.

Ефективне викладання перекладу у такій специфічній галузі вимагає чіткої організації, що поєднує теоретичну підготовку, практичні вправи та

фінальну комплексну роботу. Пропонується модульна структура курсу обсягом 60-90 академічних годин (для магістрів або спецкурсу).

Модуль 1: Теоретико-методологічні основи (10-12 год.)

Лекції: Вступ до соціальної психології як науки. Основні теорії, школи, історія. Огляд термінологічного апарату. Особливості наукового, науково-популярного та публіцистичного дискурсів у психології. Теорія перекладу спеціальних текстів: функціональні підходи (Норд, Ньюмарк), принципи термінологічної роботи.

Семінари: Аналіз класифікації термінів. Розбір прикладів труднощів перекладу з різних психологічних текстів.

Модуль 2: Формування термінологічної компетенції (18-22 год.)

Практикуми: Виконання вправ, описаних у п. 3.2. Робота зі словниками та базами даних. Створення карток термінів для обраної теми.

Мастер-клас: Запрошення практикуючого перекладача-психолога або науковця-психолога для обговорення актуальних термінологічних проблем та презентації власного досвіду.

Модуль 3: Дискурсивно-стилістичний аналіз та стратегії перекладу (18-22 год.)

Практикуми: Вправи з аналізу жанру, дискурсивного картування, відстеження концептів. Переклад уривків різних стилів з подальшим колективним аналізом та редагуванням.

Робота з текстом-зразком: Детальний порівняльний аналіз оригіналу та українського перекладу ключових глав "Ефекту Люцифера" або іншої обраної праці. Обговорення прийнятих перекладачем рішень.

Модуль 4: Культурні та етичні аспекти (8-10 год.)

Семінари-дискусії: Обговорення кейс-стаді з етичними дилемами. Аналіз культурної специфіки концептів.

Рефлексивні сесії: Представлення та обговорення записів із «Щоденників перекладача».

Модуль 5: Курсовий проєкт та оцінювання (6-8 год. + самостійна робота)

Проектне завдання: Кожен студент обирає для перекладу автентичний текст з соціальної психології обсягом 10-15 тисяч друкованих знаків (наукова стаття, розділ книги, велику науково-популярну статтю). До перекладу додається:

1. Передмова перекладача: аналіз автора, жанру, цільової аудиторії, основних перекладацьких принципів і викликів.
2. Анотований глосарій ключових термінів (15-20 одиниць).
3. Рефлексивне есе на основі щоденника (етичні, культурні та особисті аспекти роботи).

Презентація та захист проєкту: Студент коротко презентує свою роботу, акцентуючи на найцікавіших/найскладніших рішеннях, та відповідає на запитання викладача та групи.

Критерії оцінювання курсового проєкту:

1. Термінологічна точність та консистентність (40%).
2. Адекватність передачі стилю, авторського голосу та дискурсивної структури (30%).
3. Якість та обґрунтованість супутніх матеріалів (передмова, глосарій) (15%).
4. Глибина рефлексивного аналізу (есе) (15%).

Така організація забезпечує послідовний перехід від знань до навичок, від ізольованих вправ до комплексної самостійної роботи, що максимально наближена до реальних умов професійної діяльності перекладача в галузі соціальної психології. Більше вправ на розвиток компетентностей знаходяться у додатку В.

Підготовка перекладача-психолога у такому форматі виходить за рамки традиційного мовно-технічного навчання. Вона формує фахівця, зданого не лише знаходити еквіваленти, але й аналізувати складні дискурси, усвідомлювати культурні та ідеологічні підтексти, приймати зважені етичні рішення та рефлексувати над власною роллю у процесі трансляції знання.

Таким чином, запропонована методика спрямована на підготовку не виконавця, а автора перекладу — творчого, критичного та відповідального професіонала, зданого адекватно представляти соціально-психологічну думку в українському культурно-науковому просторі та сприяти його інтеграції у світовий контекст. Це відповідає як потребам сучасного ринку перекладацьких послуг, так і завданням розбудови вітчизняної гуманітаристики.

3.3 Анотація магістерської роботи німецькою мовою

Die vorliegende Masterarbeit widmet sich einer komplexen Analyse des Übersetzungsprozesses englischsprachiger psychologischer Terminologie ins Ukrainische. Sie verortet ihr Thema im Kontext des dynamischen wissenschaftlichen Fortschritts und intensiven internationalen Wissenstransfers des 21. Jahrhunderts, bei dem der Übersetzung von Fachliteratur eine Schlüsselrolle für die intellektuelle Entwicklung nationaler Wissenschaftsgemeinschaften zukommt. Als Disziplin, die sich den subtilen Mechanismen der menschlichen Psyche widmet, steht die Psychologie hierbei im besonderen Fokus. Die Qualität des inländischen wissenschaftlichen Diskurses, die Effektivität der Lehre und die Entwicklung praktischer psychologischer Hilfe hängen maßgeblich von einer präzisen und adäquaten Übertragung fremdsprachiger Konzepte ab. Dieser Transfer ist mit spezifischen

Herausforderungen verbunden: die psychologische Terminologie ist eng mit der Allgemeinsprache verwoben, was zu Polysemie führt, sie umfasst kulturell geprägte Konzepte, weist Lücken in den Entsprechungen auf und verlangt die Wiedergabe abstrakter, oft metaphorischer Begriffe. Die rasante Entstehung neuer Termini erfordert vom Übersetzer neben sprachlicher Virtuosität ein tiefes Fachverständnis, terminologische Kreativität und interkulturelle Sensibilität.

Vor diesem Hintergrund verfolgt die Arbeit das übergeordnete Ziel, den Prozess der Übersetzung psychologischer Terminologie umfassend zu analysieren, um optimale Strategien zur Überwindung lexikalisch-semantischer, stilistischer und kultureller Schwierigkeiten zu identifizieren und so die Genauigkeit der wissenschaftlichen Kommunikation zu sichern. Um dieses Ziel zu erreichen, werden mehrere Aufgaben gestellt: die Analyse theoretischer Ansätze zu Terminus und Terminologie, die Untersuchung der Spezifik psychologischer Termini als System, die Identifikation typischer Übersetzungsschwierigkeiten, deren praktische Analyse am konkreten Beispiel von Philip Zimbardos Werk „The Lucifer Effect“ sowie die Entwicklung methodischer Grundlagen für die Ausbildung entsprechender Übersetzungskompetenz.

Die theoretische Basis der Arbeit bilden Forschungen führender Experten der Terminologie- und Übersetzungswissenschaft. Als konkreter Untersuchungsgegenstand dienen die Besonderheiten, Strategien und Probleme bei der Übersetzung der psychologischen Terminologie aus Zimbardos Buch in seine ukrainische Fassung „Ефект Люцифера. Чому хороші люди чинять зло“. Methodisch stützt sich die Arbeit auf theoretische Verfahren wie Analyse und Synthese wissenschaftlicher Quellen, empirische Methoden der diskursanalytischen und kontrastiven Textanalyse sowie auf die praxisorientierte Identifikation und Klassifikation von Übersetzungstransformationen.

Die Arbeit ist in drei inhaltliche Kapitel gegliedert. Das erste Kapitel klärt die theoretischen Grundlagen. Es analysiert den populärwissenschaftlichen Diskurs als hybride Form zwischen wissenschaftlicher Strenge und publizistischer Zugänglichkeit und definiert den Terminus als Grundelement des wissenschaftlichen Diskurses anhand seiner zentralen Merkmale wie Systemhaftigkeit, Definitionsgebundenheit und Stilneutralität. Eine ausführliche Typologie terminologischer Einheiten sowie eine Darstellung grundlegender Übersetzungstransformationen – von Transkription und Lehnübersetzung bis zu Explikation und Kompensation – schaffen das begriffliche Rüstzeug für die folgende Analyse.

Das zweite Kapitel bildet das empirische Herzstück der Untersuchung. Zunächst wird Zimbardos Buch als hybrides Werk charakterisiert, das akademische Argumentation mit narrativen Elementen, emotionaler Bildsprache und persuasiver Kraft verbindet. Eine strukturell-semantische Analyse seiner sozialpsychologischen Terminologie zeigt eine Dominanz mehrgliedriger, oft attributiver Begriffe (z.B. *cognitive dissonance*), die inhaltlich in Gruppen wie psychische Zustände, soziale Interaktion, Machtstrukturen und Methodologie klassifiziert werden. Die detaillierte Untersuchung der Übersetzungsstrategien offenbart einen differenzierten Umgang mit spezifischen Schwierigkeiten. Die statistische Auswertung belegt, dass die Lehnübersetzung die häufigste Strategie ist, ergänzt durch lexikalische Äquivalente, Transliteration und kontextuelle Anpassungen, wobei grammatische Transformationen wie die Umstellung der Wortfolge ständig begleitend eingesetzt werden.

Aufbauend auf diesen Erkenntnissen widmet sich das dritte Kapitel den methodischen Grundlagen für die Ausbildung von Fachübersetzern in der Sozialpsychologie. Es plädiert für einen integrativen Ansatz, der kognitives Fachwissen, prozedurale Übersetzungsfähigkeiten und ethisch-reflexives Bewusstsein vereint. Konkret werden Übungsformate zur terminologischen

Präzision (z.B. Erstellen von Terminologiekarten), zur diskursiven Analyse (Genrevergleich, Mapping von Konzepten) und zur Kultursensibilität (Fallstudien zu ethischen Dilemmata) vorgeschlagen. Als krönender Abschluss der Ausbildung wird ein Kursprojekt empfohlen, in dem die Studierenden einen authentischen Fachtext übersetzen und ihre Entscheidungen in einem Glossar und einem reflexiven Essay begründen.

Die Forschungsergebnisse führen zu wesentlichen Schlussfolgerungen. Sie bestätigen, dass die Übersetzung psychologischer Terminologie ein hochkomplexer, strategiegeleiteter Akt interkultureller Kommunikation ist, der weit über einen mechanischen Wortsatz hinausgeht. Die Arbeit systematisierte die Hauptschwierigkeiten – von der semantischen Ambiguität über den Umgang mit Internationalismen bis zur stilistischen Hybridität – und demonstrierte einen effektiven, auf einem Arsenal bewusst eingesetzter Transformationen basierenden Lösungsansatz. Die wissenschaftliche Neuheit der Arbeit liegt in dieser kombinatorischen Verbindung von theoretischer Fundierung, detaillierter empirischer Textanalyse und daraus abgeleiteter methodischer Konzeption. Die praktische Bedeutung der Ergebnisse erstreckt sich auf die Arbeit praktizierender Übersetzer, die Entwicklung spezialisierter Hochschulkurse sowie auf die normierende Arbeit von Terminologen. Über den unmittelbaren fachlichen Beitrag hinaus unterstreicht die Arbeit die kulturell-aufklärerische Mission solcher Übersetzungen: Sie stattet die ukrainische Gesellschaft mit einem konzeptuellen Werkzeug zur kritischen Reflexion von Macht, Gehorsam und moralischer Verantwortung aus – Themen von bleibender und aktueller Relevanz. Die Arbeit umfasst 69 Seiten, stützt sich auf 66 Quellen und enthält umfangreiche Anhänge mit analysiertem Terminologiematerial und einem Lehrveranstaltungsentwurf.

Schlüsselwörter: Fachübersetzung, psychologische Terminologie, Übersetzungsstrategien, Übersetzungstransformationen, Lehnübersetzung,

Interkulturalität, populärwissenschaftlicher Diskurs, Philip Zimbardo, „Der Luzifer-Effekt“, Sprachpaar Englisch-Ukrainisch, Übersetzungskompetenz, Methodik der Übersetzer Ausbildung.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило реалізувати поставлені завдання та отримати комплексні результати, що стосуються теоретичних основ, практичних труднощів та методичних перспектив перекладу англomовної термінології у сфері соціальної психології українською мовою. Робота підтвердила, що цей процес є не технічною операцією заміни слів, а складним актом міжкультурної та міждисциплінарної комунікації, що вимагає від перекладача високої кваліфікації, глибокого розуміння предмету та творчого підходу.

По-перше, у теоретичному розділі було проаналізовано фундаментальні категорії термінознавства. Доведено, що психологічний термін, відповідно до сучасних підходів, є логіко-лінгвістичним знаком, що функціонує в межах строго визначеної понятійної системи. Для нього характерні ознаки системності, тенденції до однозначності в межах своєї галузі, наявності точної дефініції та стилістичної нейтральності. Однак специфіка психології полягає у постійному напруженні між цими «ідеальними» вимогами та реальною практикою, де терміни часто виникають шляхом термінологізації загальноновживаних слів (stress, emotion, bias), що призводить до їхньої полісемії та тісного зв'язку із побутовим дискурсом. Класифікація термінів за історичним, формальним, змістовним та функціональним критеріями заклала основу для системного аналізу термінологічного масиву та розуміння його неоднорідності.

По-друге, дослідження виявило та детально класифікувало основні проблеми, з якими стикається перекладач психологічних текстів. Ключову групу складають лексико-семантичні труднощі: багатозначність базових концептів (наприклад, «evil», «power», «agency»), де вибір українського відповідника («зло», «влада», «агентність»/«особиста відповідальність»)

визначається не словником, а цілісним науковим контекстом праці. Термінологічна синонімія та відсутність уніфікованих норм створюють ризик розмиття понять у вітчизняному науковому просторі. Окрему групу викликів становлять інтернаціоналізми (dehumanization, deindividuation), де постає вибір між транскрибуванням як знаком наукової інтеграції та описовим перекладом для кращої зрозумілості. Практичний аналіз книги Ф. Зімбардо додав до цього переліку труднощі, пов'язані з авторським стилем: переклад метафоризованих термінів-концептів («bad apples»/«bad barrels», «slippery slope»), неологізмів («the Lucifer Effect»), а також емоційно навантаженої прямої мови учасників експериментів.

По-третє, у праці було виявлено та проаналізовано значний вплив культурних та контекстуальних факторів на перекладацькі рішення. Гібридна природа тексту Зімбардо, що поєднує академічний дискурс з публіцистичним, змушує перекладача постійно балансувати між регістрами мови: від сухої термінологічної точності в описі методології до емоційної, образної мови в реконструкції подій. Український культурний контекст, зокрема історичний досвід тоталітарного тиску, стає не пасивним фоном, а активним резонатором, що посилює сприйняття текстових тем (слухняність, системна відповідальність, співучасть). Це вимагає від перекладача не лише мовної трансформації, але й глибокої інтеркультурної чутливості.

По-четверте, на основі практичного аналізу було оцінено та систематизовано перекладацькі стратегії та прийоми, ефективні для подолання викладених труднощів. Було продемонстровано, що успішний переклад ґрунтується на диференційованому підході: використання стабільних еквівалентів для усталеної термінології (cognitive dissonance – когнітивний дисонанс); транскрибування/транслітерація інтернаціоналізмів для збереження зв'язку

з міжнародним дискурсом (dehumanization – дегуманізація); калькування авторських метафоричних концептів для збереження образу та аргументативної сили (slippery slope – слизький схил); лексико-семантичні перетворення (конкретизація, модуляція) для адаптації значення до контексту української мови; експлікація (описовий переклад) для введення нових або надзвичайно складних понять; компенсація на різних рівнях тексту для відтворення втрачених стилістичних чи емоційних ефектів.

Порівняльний аналіз з перекладами іншими європейськими мовами підтвердив правильність і сучасність таких стратегій, показавши інтегрованість українського перекладу в загальноєвропейський термінологічний простір.

По-п'яте, у роботі були розроблені методичні рекомендації щодо формування спеціалізованої перекладацької компетентності в галузі соціальної психології. Запропонована модель навчання виходить за рамки традиційного тренування мовних навичок. Вона передбачає формування трьох взаємопов'язаних рівнів:

1. Когнітивного – засвоєння системи понять психології та теоретичних основ термінознавства.

2. Процедурного – розвиток навичок дискурсивного аналізу, вибору перекладацьких стратегій, роботи з лексикографічними та паралельними джерелами.

3. Афективно-етичного – виховання культурної чутливості, розвиток рефлексивної здатності та розуміння етичної відповідальності при роботі з текстами про травму, насильство, вразливі групи.

Ключовими інструментами запропоновано проблемно-орієнтовані вправи, кейс-стаді, проєктну роботу зі створення анотованих глосаріїв та ведення рефлексивного перекладацького щоденника. Кульмінацією

навчання має стати курсовий проєкт – самостійний переклад автентичного тексту з повним науковим та рефлексивним супроводом.

У висновку можна констатувати, що якісний переклад психологічної літератури є стратегічно важливим для розбудови вітчизняної гуманітаристики. Він виконує подвійну функцію: з одного боку, це інструмент інтеграції української науки у світовий контекст, забезпечення доступу до актуальних знань та концепцій; з іншого боку – це засіб розвитку власного наукового мовлення, збагачення та уточнення національної термінологічної системи. Подолання виявлених труднощів можливе шляхом поєднання системної термінологічної роботи (стандартизації, лексикографії), підготовки висококваліфікованих перекладачів-галузевиків та усвідомлення перекладу як творчої, інтелектуальної та етично відповідальної професійної діяльності. Таким чином, переклад психологічного тексту, як показано на прикладі «Ефекту Люцифера», перестає бути суто службовою операцією і стає значущим внеском у культурний та інтелектуальний діалог, надаючи українському читачеві потужний інструмент для розуміння як загальнолюдських механізмів поведінки, так і актуальних соціальних викликів сучасності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амеліна С.М. Сутність та особливості поняття «інформаційна компетентність перекладача». *Духовність особистості: методологія, теорія і практика: збірник наукових праць*, 2013. 4 (57). 5–12 с.
2. Бараненкова Н.А. Експлікація як спосіб перекладу безеквівалентної лексики науково-технічного стилю. *Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Серія: Філологія. Педагогіка*. 2014. Вип. 4. 6-13 с.
3. Білозерська Л. П. Термінологія та переклад. Херсонський нац. техн. ун-т. Вінниця: НОВА КНИГА, 2010. 232 с.
4. Бойко І. І. Англійська термінологія косметології та естетичної медицини: генеза, структура, семантика, прагматика: дис. канд. філол. наук, Львів., 2019. 268 с.
5. Бялик В.Д., Марусик Ю.М. Способи перекладу англомовних термінів-аббревіатур у сфері психології. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер. Філологія. 2019. № 39. Т. 2. 2 с.
6. Веклинець Л.М. Проблеми унормування сучасної української психологічної термінології. *Українська термінологія і сучасність: тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції*. Київ, 1996. 61 с.
7. Веклинець Л.М. Структура і походження сучасної української психологічної термінології: дис. ... канд. філол. наук, Київ., 1997. 226 с.
8. Войтко В. І., Психологічна термінологія та її стандартизація, *Психологія і суспільство*, 1998, № 1, С. 32–38.
9. Дмитрасевич Р. До питання про класифікацію англомовних термінів юридичної психології. *Актуальні питання іноземної філології. Науковий журнал*. 2016. № 4. 51–56 с.

10. Дмитрасевич Р. Структурно-семантична організація англословної термінології юридичної психології. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Розділ І. Термінознавство*. 2013. № 20. 13–18 с.
11. Дуда О. Процеси термінологізації в сучасній англійській мові. Львів, Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2001. 127 с.
12. Дудок Р. І., Висоцька О. Л. Термін та термінологія як об'єкти лінгвістичних досліджень. *Philology, sociology and culturology. Science, research, development. Monografia pokonferencyjna. №10. Warsawsa, 2018. 108 str.*
13. Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основи термінотворення : Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : Вид. Дім «КМ Academia», 2000. 218 с.
14. Єфименко В. А., Класифікація перекладацьких помилок та її використання для оцінки якості перекладів. URL : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Mikks/2011_33/169_173.pdf. (дата звернення : 06.11.2025).
15. Захарчин В. В. Українська мовознавча термінологія кінця ХІХ – початку ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01, „Українська мова”. Київ., 1995. 26 с.
16. Защепа О. В. Англословні психологічні терміни та їх переклад. *Іноземна філологія*. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. Вип. 125. 32–39 с.
17. Зімбардо Ф., Ефект Люцифера. Чому хороші люди чинять зло, переклад з англ. Л. Шерстюк, К., Yakaboo Publishing, 2024, 552 с.
18. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.

19. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми : навчальний посібник. Вінниця, 2018. 656 с.
20. Квітко І.С Термінознавчі проблеми редагування. Львів, Вища школа, 1986. 141-150 с.
21. Кияк Т. Р. Теорія і практика перекладу : навч. посіб. Вінниця : Нова книга, 2006, 240 с.
22. Книщенко Н. П., Нікуліна Н. В. Теоретичні й практичні основи для різноаспектного дослідження спеціальної лексики. Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць, Харків, ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2018, вип. 47, С. 222-227.
23. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу. Київ, 2003. 49-185 с
24. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Підручник. Вінниця : Нова Книга, 2003. 448 с.
25. Кримець О.М. Термінологізація та детермінологізація як результат взаємовпливу мовної та наукової картин світу. *Вісник Нац. унту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». Львів, 2015 № 817, С. 36–40.
26. Лобода В. А. Перекладацькі трансформації : дефінітивний характер та проблема класифікації. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія. Київ : КНТЕУ, № 43 том 4, 2019, С. 72-74.
27. Міщенко Н., Гут Н. Способи перекладу термінології сфери практичної психології та соціальної педагогіки. Збірник наукових праць студентів та молодих учени. Умань, 2012. 26-52 с.
28. Муратова В. Ф, Марченкова І. Ю. Переклад функціональних стилів. Миколаїв, 2014. 5 с.

29. Нікішина В. В. Відтворення інтернаціональної та псевдоінтернаціональної лексики як перекладознавча проблема. *Молодий вчений*. Миколаїв, 2017, С. 113-116 URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/4.1/29.pdf> (дата звернення: 06.11.2025).

30. Панько Т. І. Українське термінознавство: навч. посіб. Львів : «Світ», 1994. 216 с.

31. Пашун О.В. Перекладацькі трансформації психологічних термінів новогрецької мови українською як механізм досягнення адекватності. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія*. 2017. Вип. 34. С. 253-258 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkuu_2017_34_42 (дата звернення: 02.09.2025).

32. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови : підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. закл. Освіти. Вид. 3-тє, переробл. і допов. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2000. 246 с.

33. Продан Ю. П. Поняття "термін-фразема" у лінгвістиці. *Термінологічний вісник*. 2013. Вип. 2(1). С. 114-121

34. Проценко Т. Історія виникнення науки про терміни, сучасний стан та перспективи розвитку в Україні. *Наукові записки КДПУ : матер. п'ятої міжнар. наук.-практ. конф. "Мови і світ : дослідження та викладання"*, м. Київ, 2011, С. 400-405.

35. Психологічний словник. В.В.Синявський, О.П.Сергеєнкова. За ред. Н.А.Побірченко, Київ : Науковий світ, 2007, 336 с.

36. Раксіна О. В. Особливості перекладу українською мовою англійських текстів психологічного дискурсу. Теоретичні та прагматичні проблеми перекладознавства: Збірник студентських статей. Харків : НТМТ, 2013. Вип. 14. С. 159–163

37. Ребенко М. Ю. Мовна особистість перекладача як причина деформації у перекладі. *Мова і культура*, 2009. Вип. 12. Т II(127). С. 324–332
38. Рогач Л. В. Семантична основа лінгвістичних термінів в українській та англійській мовах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Київ, 2000. 19 с.
39. Сегал С. Ш. Основні диференційні ознаки терміна. *Littera Scripta Manet: збірка студентських наукових праць*. 2022. С. 99-101.
40. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля. Київ, 2008. 712 с.
41. Скороходько Е. Ф. Термін у науковому тексті. Київ, 2006. 99 с.
42. Скороходько Е. Ф. Термін як репрезентант комунікативної стратегії побудови наукового тексту. Мовні і концептуальні картини світу : Зб. наук. праць. Київ, 2002. С. 204-210.
43. Стацюк Р. В. Основні підходи до визначення поняття «термін» у сучасній лінгвістичній науці. *Науковий вісник ДДПУ ім. І. Франца. Серія «Філологічні науки». Мовознавство*, Львів, 2016, Том 2 №5, С. 112-116.
44. Туровська Л. В. Типологічне термінознавство кінця ХХ – початку ХХІ ст. в Україні. *Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”*. Серія “Проблеми української термінології”. 2012. № 733. 49–52с.
45. Фаріон І. Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей). Київ, Івано Франківськ, Місто НВ, 2013. 332 с.
46. Фурт Д. В., Дмитрук Л. А. Термінологія : навч. посіб. Кривий Ріг : ДНУЕТ ім. Туган-Барановського, 2020, 179 с.
47. Цимбал В. В. Англomовна термінологія сфери психології та проблеми її перекладу українською мовою. Запоріжжя : ЗНУ, 2024. 60 с.

48. Черноватий Л.М. Переклад англomовної психологічної літератури: навч. посіб. для студ. вищ. заклад. освіти. Вінниця : Нова Книга, 2012. 512 с.

49. Шаранова Ю. В., Цепкало О. В., Кібець, О. О. Лексико-семантичні особливості англomовних термінів фахової мови психології (перекладацький аспект). *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»* (3), 2022, 232–238.

50. Шумило І. І. Особливості перекладу наукових текстів. *Молодий вчений. Хмельницький : НАДПСУ*, 2011, №7, С. 455-458.

51. American Psychological Association Dictionary of Psychology. Режим доступу: <https://dictionary.apa.org/> (assessed: 06.11.2025).

52. Bassegy E.A. Terminology and Language Planning: an alternative framework of practice and discourse. John Benjamins Publishing Company. Philadelphia, 2000, 263 p.

53. Braun P. Internationalisms: identical vocabularies in European languages. *Language Adaptation* (elated by Florian Columas) Cambridge: Cambridge University Press, 1989. P. 158-163).

54. Cialdini R. *The Psychology of Persuasion*. New York: Harper Collins, 2007.

55. Gernot Hebenstreit. Coming to terms with social translation : A terminological approach. *Translation studies*. 2019. P. 139-155. URL: <https://doi.org/10.1080/14781700.2019.1681290> (accessed: 06.11.2025).

56. Howard D. *Psychology and Psychodynamic Theories*. Oxford: Blackwell, 2007. 162 p.

57. Jung C.G. *The Structure and dynamics of the Psyche*. The collective works (Vol. 8). London: Routledge & Kegan Paul 1960. 5 p

58. Jung, C. *The Archetypes and the Collective Unconscious*. Princeton: Princeton University Press, 1980.

59. Kapardis A. Psychology and Law: A Critical Introduction. Cambridge, 2014. 608 p
60. Kolosova S. O., Zubkova K.V. Terms of psychology and ways of their creation in the English and Ukrainian languages. *Naukoviy visnyk mijnarodnogo humanitarnogo universytety*, 2018, № 37, tom 4, P. 58-60.
61. Levy D. Is there inherent bias in psychology translation? Academic language experts. URL : <https://www.aclang.com/blog/is-there-inherent-bias-in/> (accessed: 06.11.2025).
62. Lin Zhu. A critical review of the research on Translation Psychology : Theoretical and methodological approaches. URL : <https://lanstts.uantwerpen.be/index.php/LANS-TTS/article/view/559/516> (accessed: 06.11.2025)
63. Osimo B. On psychological aspects of translation. *Sign Systems Studies*, 30(2), 2002, P. 607-627 URL : <https://doi.org/10.12697/SSS.2002.30.2.15> (accessed: 06.11.2025)
64. Oxford dictionary of Psychology/ Ed. by Andrew M. Colman. Oxford: Oxford University Press, 4 ed, 2014. URL : <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199534067.001.0001/acref-9780199534067> (accessed: 06.11.2025).
65. The Cambridge Dictionary of Psychology / Edited by D. Matsumoto. NY: Cambridge University Press, 2009. 608 p. (accessed: 06.11.2025).
66. Zimbardo P., *The Lucifer Effect: Understanding How Good People Turn Evil*. Random House, 2008, 576 p.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

ВИБІРКА ТЕРМІНІВ

№	Термін англійською	Термін українською	Перекладацька трансформація
1.	Adaptation	пристосування, адаптація	Еквівалентний переклад; адаптивна транслітерація
2.	Agency	самостійність, власний вибір	Контекстуальна заміна
3.	Aggression	агресія, насильство, жорстокість	Адаптивна транслітерація; генералізація
4.	Alienation	відчуження, відокремленість	Еквівалентний переклад
5.	Altruism	альтруїзм, самовідданість	Транслітерація; еквівалент
6.	Ambiguity	невизначеність, двозначність	Еквівалентний переклад
7.	Anomie	аномія	Транслітерація
8.	Apathy	байдужість, апатія	Еквівалентний переклад; транслітерація
9.	Archetype	архетип, першобраз	Транслітерація; еквівалентний переклад
10.	Arousal	збудження	Еквівалентний переклад
11.	Assertiveness	наполегливість, впевненість	Еквівалентний переклад, контекстуальний переклад
12.	Assimilation	засвоєння	Контекстуальний переклад
13.	Authority	влада, авторитет	Еквівалентний переклад; адаптивна транслітерація
14.	Automaticity	автоматичність; мимовільність	Адаптивне транслітерування; еквівалентний переклад
15.	Autonomy	автономія; самостійність	Адаптивне транслітерування; еквівалентний переклад
16.	Avoidance	уникнення, уникання	Еквівалентний переклад
17.	Behavior	поведінка	Еквівалентний переклад
18.	Behavior	вчинки, дії	Конкретизація
19.	Behavior	звірства	Контекстуальна заміна
20.	Behaviorism	біхевіоризм	Транслітерація
21.	Belongingness	приналежність; почуття приналежності	Еквівалентний переклад; додавання
22.	Bias	упередження;	Еквівалентний переклад +

		пристрасність	контекстуальна заміна
23.	Catharsis	катарсис; очищення	Транслітерація; еквівалентний переклад
24.	Character	характер; вдача	Транслітерація; еквівалентний переклад
25.	Compliance	поступливість	еквівалентний переклад
26.	Concession	поступка	еквівалентний переклад
27.	Conformity	пристосовування; пристосування до групи	еквівалентний переклад; додавання
28.	Conscience	совість	Еквівалентний переклад
29.	Contempt	зневага, презирство	Еквівалентний переклад
30.	Control	контроль; керування	Транслітерація; еквівалентний переклад
31.	Cruelty	жорстокість	Еквівалентний переклад
32.	Deception	обман	Еквівалентний переклад
33.	Deference	повага, пошана	Еквівалентний переклад + синонімічний переклад
34.	Dehumanization	позбавлення людяності; знелюднення	Контекстуальний переклад
35.	Deindividuation	втрата особистості; розчинення в групі	Контекстуальний переклад; модуляція
36.	Denial	заперечення; відмова визнати	Еквівалентний переклад; синонімічний переклад
37.	Dependency	залежність	Еквівалентний переклад
38.	Depersonalization	втрата особистості; деперсоналізація	Контекстуальний переклад; транслітерація
39.	Deprivation	позбавлення; депривація	Еквівалентний переклад; адаптивна транслітерація
40.	Determinism	детермінізм	Транслітерація
41.	Deviance	відхилення; девіація	Еквівалентний переклад; адаптивна транслітерація
42.	Disobedience	непослух	Калькування
43.	Dissociation	відокремлення; дисоціація	Еквівалентний переклад; адаптивна транслітерація
44.	Distancing	дистанціювання; віддалення	Адаптивна транслітерація; синонімічний переклад
45.	Ego	его	Транслітерація
46.	Egoism	егоїзм	Транслітерація
47.	Empathy	співчуття; емпатія	Еквівалентний переклад; адаптивна транслітерація
48.	Entitativity	сприйняття групи як єдиного цілого	Описовий переклад
49.	Ethnocentrism	перевага своєї групи	Описовий переклад
50.	Exculpation	виправдання	Еквівалентний переклад
51.	Excuse	виправдання; відмовка	Еквівалентний переклад; конкретизація
52.	Humanization	надання людяності	Контекстуальний переклад

53.	Humiliation	приниження	Еквівалентний переклад
54.	Identification	ототожнення	Еквівалентний переклад
55.	Identity	особистість; ідентичність	Еквівалентний переклад; транслітерація
56.	Ingratiation	улещування	Еквівалентний переклад
57.	Innocence	невинність	Еквівалентний переклад
58.	Integrity	чесність	Еквівалентний переклад
59.	Interdependence	взаємозалежність	Калькування
60.	Introspection	самоаналіз	Еквівалентний переклад
61.	Justification	виправдання	Еквівалентний переклад
62.	Labeling	навішування ярликів	Контекстуальний переклад
63.	Marginalization	маргіналізація	Транслітерація
64.	Mimicry	мімікрія	Транслітерація
65.	Misattribution	неправильне приписування	Калькування
66.	Modeling	наслідування	Еквівалентний переклад
67.	Morality	моральність	Адаптивне транскодування
68.	Obedience	послух	Еквівалентний переклад
69.	Obsession	одержимість	Еквівалентний переклад
70.	Oppression	пригнічення	Еквівалентний переклад
71.	Passivity	пасивність	Адаптивна транслітерація
72.	Permissiveness	вседозволеність	Еквівалентний переклад
73.	Personality	особистість	Еквівалентний переклад
74.	Persuasion	переконання	Еквівалентний переклад
75.	Prejudice	упередження	Еквівалентний переклад
76.	Propinquity	близькість	Еквівалентний переклад
77.	Protest	протест	Транслітерація
78.	Pseudoscience	псевдонаука	Напівкалькування
79.	Psycholinguistics	психолінгвістика	Транслітерація
80.	Punishment	покарання	Еквівалентний переклад
81.	Racism	расизм	Транслітерація
82.	Reactivity	реактивність	Транслітерація
83.	Reductionism	редукціонізм	Транслітерація
84.	Reflexivity	рефлексивність	Адаптивна транслітерація
85.	Resocialization	перевиховання	Еквівалентний переклад
86.	Responsibility	відповідальність	Еквівалентний переклад
87.	Retaliation	помста	Еквівалентний переклад
88.	Ritual	ритуал	Транслітерація
89.	Sadism	садизм	Транслітерація
90.	Sanction	санкція	Адаптивна транслітерація
91.	Script	сценарій	Еквівалентний переклад
92.	Sexism	сексизм	Транслітерація
93.	Shame	сором	Еквівалентний переклад
94.	Stereotype	стереотип	Транслітерація
95.	Stigma	клеймо	Еквівалентний переклад
96.	Stress	стрес	Транслітерація

97.	Submission	підкорення	Еквівалентний переклад
98.	Suggestibility	піддатливість	Еквівалентний переклад
99.	Transcendence	перевищення	Еквівалентний переклад
100.	Transgression	порушення	Еквівалентний переклад
101.	Trauma	травма	Транслітерація
102.	Trust	довіра	Еквівалентний переклад
103.	Vulnerability	вразливість	Еквівалентний переклад
104.	Wakefulness	бадьорість	Еквівалентний переклад
105.	Xenophobia	ксенофобія	Транскрипція
106.	Yielding	поступливість	Еквівалентний переклад
107.	Adaptive behavior	приспосувальна поведінка	Калькування
108.	Ambient stress	навколишній стрес	Напівкалькування (еквівалент транслітерування) +
109.	Antisocial behavior	антисоціальна поведінка; поведінка, що шкодить іншим	Калькування; описовий переклад
110.	Arbitrary cruelty	свавільна жорстокість; безпідставна жорстокість	Калькування; контекстуальний переклад
111.	Arbitrary rules	свавільні правила; безглузді правила	Калькування; контекстуальний переклад
112.	Arrogance of power	гордість влади; зарозумілість влади	Калькування
113.	Attribution error	хибне приписування причин	Комплексна граматична трансформація (заміна, перестановка та додавання)
114.	Authoritarian personality	авторитарна особистість; владна особистість	Напівкалькування; калькування
115.	Authority figure	особа влади; авторитетна особа	Перестановка; калькування
116.	Behavioral confirmation	підтвердження поведінкою; поведінкове підтвердження	Комплексна трансформація (перестановка + заміна); калькування
117.	Behavioral contagion	поширення поведінки; зараження поведінкою	Комплексна трансформація (перестановка + заміна + генералізація); комплексна трансформація (перестановка + заміна)
118.	Behavioral drift	зміщення поведінки	Комплексна трансформація (перестановка + заміна)
119.	Behavioral script	сценарій поведінки; шаблон поведінки	Комплексна трансформація (перестановка + заміна);

			граматична заміна + контекстуальна заміна + перестановка
120.	Belief perseverance	стійкість переконань	Перестановка
121.	Belief system	система переконань	Перестановка
122.	Biological determinism	біологічний детермінізм	Калькування
123.	Bounded rationality	обмежена раціональність	Калькування
124.	Bystander effect	ефект спостерігача; ефект стороннього спостерігача	Перестановка; комплексна трансформація (додавання + перестановка)
125.	Bystander intervention	втручання свідка; втручання очевидця	Перестановка
126.	Charismatic leadership	харизматичне лідерство	Калькування
127.	Cognitive accessibility	когнітивна доступність	Калькування
128.	Cognitive bias	когнітивне упередження	Калькування
129.	Cognitive dissonance	когнітивний дисонанс	Калькування
130.	Cognitive overload	когнітивне перевантаження	Калькування
131.	Collective efficacy	колективна ефективність	Калькування
132.	Collective guilt	колективна провина	Калькування
133.	Collective responsibility	колективна відповідальність	Калькування
134.	Compensatory control	компенсаторний контроль	Калькування чи транслітерування
135.	Conditioned response	умовна реакція	Калькування
136.	Consensual validation	консенсусна валідація	Транслітерація
137.	Contagion effect	ефект зараження	Перестановка
138.	Contingency theory	теорія ситуативності	Перестановка + контекстуальна заміна
139.	Conventional morality	звичайна мораль; традиційна мораль	Калькування
140.	Correspondence bias	упередження відповідності	Перестановка
141.	Counterfactual thinking	міркування про те, що могло б бути	Описовий переклад
142.	Crowd behavior	поведінка натовпу	Перестановка
143.	Crowd psychology	психологія натовпу	Перестановка
144.	Cultural relativism	культурний релятивізм	Транслітерація
145.	Culture of honor	культура честі	Калькування
146.	Custodial role	охоронна роль; роль охоронця	Калькування; перестановка + граматична заміна
147.	Deception detection	виявлення обману	Перестановка
148.	Defensive attribution	захисна атрибуція	Калькування
149.	Deliberative mindset	обмірковуюче мислення	Калькування
150.	Demand characteristics	вимоги ситуації	Контекстуальний переклад
151.	Democratic leadership	демократичне лідерство	Калькування
152.	Depressive realism	депресивний реалізм	Адаптивна транслітерація
153.	Descriptive norms	описові норми	Калькування

154.	Differential psychology	диференційна психологія	Адаптивна транслітерація
155.	Dominance hierarchy	ієрархія домінування	Перестановка
156.	Ego depletion	виснаження его	Перестановка
157.	Emotional labor	емоційна праця	Калькування
158.	Emotional regulation	регуляція емоцій	Перестановка
159.	Environmental psychology	психологія середовища	Перестановка
160.	Evolutionary psychology	еволюційна психологія	Адаптивна транслітерація
161.	Existential guilt	екзистенційна провина	Калькування
162.	Expectancy effects	ефекти очікування	Перестановка
163.	Explicit attitude	явна установка	Контекстуальний переклад
164.	External justification	зовнішнє виправдання	Калькування
165.	False memory	хибна пам'ять	Калькування
166.	Fear appeal	апеляція до страху	Перестановка + додавання
167.	Gender role	роль за статтю	Перестановка + додавання
168.	Genetic determinism	генетичний детермінізм	Адаптивна транслітерація
169.	Gestalt psychology	гештальтпсихологія	Транслітерація
170.	Group cohesion	групова єдність	Калькування
171.	Group cohesiveness	групова єдність	Калькування
172.	Group dynamics	групова динаміка	Калькування
173.	Group norms	групові норми	Калькування
174.	Group polarization	поляризація групи	Перестановка
175.	Group pressure	груповий тиск	Калькування
176.	Group process	груповий процес	Калькування
177.	Halo effect	ефект ореолу	Перестановка
178.	Hostile aggression	ворожа агресія	Калькування
179.	Hostile imagination	ворожа уява	Калькування
180.	Human nature	людська природа	Калькування
181.	Impression formation	формування враження	Перестановка
182.	Impression management	управління враженням	Перестановка
183.	Inclusive fitness	загальна пристосованість	Контекстуальний переклад
184.	Individual differences	індивідуальні відмінності	Калькування
185.	Individualism-collectivism	індивідуалізм-колективізм	Транслітерування
186.	Inductive reasoning	індуктивне міркування	Калькування
187.	Inhibitory control	контроль стримування	Перестановка
188.	Injunctive norms	очікувані норми	Калькування
189.	Intergroup conflict	конфлікт між групами	Перестановка + додавання
190.	Intergroup relations	відносини між групами	Перестановка + додавання
191.	Internal validity	внутрішня валідність	Калькування
192.	Interpersonal attraction	взаємна привабливість	Контекстуальний переклад
193.	Interpersonal space	міжособистісний простір	Калькування
194.	Intrinsic motivation	внутрішня мотивація	Контекстуальний переклад
195.	Justice motive	мотив справедливості	Перестановка
196.	Life space	життєвий простір	Калькування

197.	Mass hysteria	масова істерія	Транслітерація
198.	Matching hypothesis	гіпотеза схожості	Перестановка
199.	Maturation lag	відставання у дозріванні	Перестановка + додавання
200.	Minority influence	вплив меншості	Перестановка
201.	Mob behavior	поведінка натовпу	Перестановка
202.	Mob psychology	психологія натовпу	Перестановка
203.	Moral development	моральний розвиток	Калькування
204.	Moral disengagement	моральне дистанціювання	Калькування
205.	Moral exclusion	моральне виключення	Калькування
206.	Moral panic	моральна паніка	Транслітерація
207.	Moral reasoning	моральне міркування	Калькування
208.	Moral responsibility	моральна відповідальність	Калькування
209.	Mortality salience	усвідомлення смертності	Контекстуальний переклад
210.	Motivated reasoning	мотивоване міркування	Калькування
211.	Need hierarchy	ієрархія потреб	Перестановка
212.	Negative affectivity	негативна афективність	Транслітерація
213.	Normative influence	нормативний вплив	Калькування
214.	Obedience training	тренування послуху	Перестановка
215.	Optimal arousal	оптимальне збудження	Калькування
216.	Peer pressure	тиск однолітків	Перестановка
217.	Perseverance effect	ефект стійкості	Перестановка
218.	Person perception	сприйняття людей	Перестановка
219.	Personal identity	особиста ідентичність	Калькування
220.	Personal space	особистий простір	Калькування
221.	Perceived control	відчуття контролю	Контекстуальний переклад
222.	Political psychology	політична психологія	Калькування
223.	Positive psychology	позитивна психологія	Адаптивна транслітерація
224.	Postconventional morality	постконвенційна мораль	Адаптивна транслітерація
225.	Power distance	дистанція влади	Перестановка
226.	Power dynamics	динаміка влади	Перестановка
227.	Power hierarchy	ієрархія влади	Перестановка
228.	Power motive	потреба у владі	Контекстуальний переклад
229.	Power structure	структура влади	Перестановка
230.	Preconscious processing	передсвідома обробка	Калькування
231.	Prisoner's dilemma	дилема в'язня	Перестановка
232.	Proactive aggression	активна агресія	Калькування
233.	Procedural memory	процедурна пам'ять	Калькування
234.	Prosocial behavior	корисна поведінка	Контекстуальний переклад
235.	Prosocial motivation	просоціальна мотивація	Адаптивна транслітерація
236.	Psychological distance	психологічна відстань	Калькування
237.	Psychological reactance	психологічний спротив	Калькування
238.	Psychosocial development	психосоціальний розвиток	Калькування
239.	Psychosomatic disorder	психосоматичний розлад	Калькування

240.	Public compliance	публічна поступливість	Калькування
241.	Public conformity	публічне пристосування	Калькування
242.	Reaction formation	утворення реакції	Перестановка
243.	Reciprocity norm	норма взаємності	Перестановка
244.	Reflective practice	рефлексивна практика	Адаптивна транслітерація
245.	Relational aggression	відносна агресія	Калькування
246.	Response bias	упередження у відповідях	Перестановка + додавання
247.	Response latency	час реакції	Контекстуальний переклад
248.	Restorative justice	відновлювальна справедливість	Калькування
249.	Reverse psychology	зворотна психологія	Калькування
250.	Risk perception	сприйняття ризику	Перестановка
251.	Risk-taking	ризикуювання	Еквівалентний переклад
252.	Role conflict	рольовий конфлікт	Калькування
253.	Role expectation	очікування від ролі	Перестановка + додавання
254.	Role modeling	наслідування ролі	Контекстуальний переклад
255.	Role playing	рольова гра	Калькування
256.	Role reversal	зміна ролей	Перестановка
257.	Self-actualization	самореалізація	Калькування
258.	Self-awareness	самосвідомість	Калькування
259.	Self-concept	уявлення про себе	Перестановка + додавання
260.	Self-consciousness	самосвідомість	Калькування
261.	Self-determination	самовизначення	Калькування
262.	Self-disclosure	самовиявлення	Калькування
263.	Self-efficacy	віра у власні сили	Описовий переклад
264.	Self-esteem	самооцінка	Калькування
265.	Self-monitoring	самоконтроль	Контекстуальний переклад
266.	Self-organization	самоорганізація	Калькування
267.	Self-presentation	самопрезентація	Калькування
268.	Self-regulation	самокерування	Калькування
269.	Self-verification	самопідтвердження	Калькування
270.	Semantic memory	семантична пам'ять	Калькування
271.	Sensation seeking	пошук відчуттів	Перестановка
272.	Sensory adaptation	сенсорна адаптація	Адаптивна ранслітерація
273.	Separation anxiety	тривога розлуки	Перестановка
274.	Sexual aggression	сексуальна агресія	Калькування
275.	Shared reality	спільна реальність	Синонімічний переклад
276.	Social adjustment	соціальна адаптація	Калькування
277.	Social aggression	соціальна агресія	Адаптивне транскодування
278.	Social anxiety	соціальна тривожність	Калькування
279.	Social behavior	соціальна поведінка	Калькування
280.	Social cognition	соціальне пізнання	Калькування
281.	Social compensation	соціальна компенсація	Адаптивне

			транскодування
282.	Social complexity	соціальна складність	Калькування
283.	Social construction	соціальна конструкція	Адаптивне транскодування
284.	Social context	соціальний контекст	Адаптивне транскодування
285.	Social contract	соціальний договір	Калькування
286.	Social control	соціальний контроль	Адаптивне транскодування
287.	Social dilemma	соціальна дилема	Адаптивне транскодування
288.	Social distance	соціальна дистанція	Адаптивне транскодування
289.	Social dominance	соціальна домінантність	Адаптивне транскодування
290.	Social factor	соціальний фактор	Адаптивне транскодування
291.	Social harmony	соціальна гармонія	Адаптивне транскодування
292.	Social identity	соціальна ідентичність	Адаптивне транскодування
293.	Social influence	соціальний вплив	Калькування
294.	Social institution	соціальна установа	Калькування
295.	Social intelligence	соціальний інтелект	Калькування
296.	Social interaction	соціальна взаємодія	Калькування
297.	Social isolation	соціальна ізоляція	Адаптивне транскодування
298.	Social justice	соціальна справедливість	Калькування
299.	Social learning	соціальне навчання	Калькування
300.	Social norm	соціальна норма	Адаптивне транскодування
301.	Social order	соціальний порядок	Калькування
302.	Social perception	соціальне сприйняття	Калькування
303.	Social power	соціальна влада	Калькування
304.	Social pressure	соціальний тиск	Калькування
305.	Social psychology	соціальна психологія	Адаптивне транскодування
306.	Social reality	соціальна реальність	Адаптивне транскодування
307.	Social responsibility	соціальна відповідальність	Калькування
308.	Social role	соціальна роль	Адаптивне транскодування
309.	Social skill	соціальне вміння	Калькування
310.	Social status	соціальний статус	Адаптивне транскодування
311.	Social stereotype	соціальний стереотип	Адаптивне транскодування
312.	Social support	соціальна підтримка	Калькування

313.	Social validation	соціальне підтвердження	Калькування
314.	Social value	соціальна цінність	Калькування
315.	Socialization	соціалізація	Адаптивна транслітерація
316.	Sociocultural learning	соціокультурне навчання	Калькування
317.	Subjective norm	суб'єктивна норма	Адаптивне транскодування
318.	Sociocultural perspective	соціокультурний підхід	Контекстуальний переклад
319.	Somatic marker	тілесний маркер	Калькування
320.	Subliminal perception	підсвідоме сприйняття	Калькування
321.	Symbolic interactionism	символічний інтеракціонізм	Адаптивне транскодування
322.	System justification	виправдання системи	Перестановка
323.	Threat appraisal	оцінка загрози	Перестановка
324.	Tolerance development	розвиток толерантності	Перестановка
325.	Trait activation	активізація риси	Перестановка
326.	Transactive memory	транзактивна пам'ять	Калькування
327.	Transformational leadership	трансформаційне лідерство	Адаптивне транслітерування та транскодування
328.	Unconscious bias	несвідоме упередження	Калькування
329.	Unconscious motivation	несвідома мотивація	Калькування
330.	Undermining effect	підривний ефект	Калькування
331.	Unethical behavior	неетична поведінка	Калькування
332.	Value system	система цінностей	Перестановка
333.	Victim blaming	звинувачення жертви	Перестановка
334.	Working memory	робоча пам'ять	Калькування
335.	Diffusion of responsibility	розсіювання відповідальності	Калькування
336.	Displacement of aggression	зміщення агресії	Калькування
337.	Ego defense mechanism	захисний механізм его	Перестановка
338.	Erosion of morality	руйнування моралі	Контекстуальний відповідник
339.	False consensus effect	ефект хибної згоди	Перестановка
340.	Frustration-aggression hypothesis	гіпотеза фрустрації-агресії	Перестановка
341.	Group decision making	групове прийняття рішень	Калькування
342.	Illusion of control	ілюзія контролю	Калькування
343.	Illusion of invulnerability	ілюзія невразливості	Калькування
344.	Illusion of unanimity	ілюзія одностайності	Калькування
345.	Ingroup-outgroup bias	упередження "свої-чужі"	Перестановка
346.	Just-world hypothesis	уявлення про справедливий світ	Перестановка
347.	Mere exposure effect	ефект знайомства	Перестановка
348.	Mirror-image perception	дзеркальне сприйняття	Опущення
349.	Need for affiliation	потреба в приналежності	Калькування
350.	Need for cognition	потреба в розумінні	Контекстуальний переклад

351.	Normative social influence	нормативний соціальний вплив	Калькування
352.	Obedience to authority	послух владі	Калькування
353.	Pathology of power	патологія влади	Калькування
354.	Psychology of evil	психологія зла	Калькування
355.	Resistance to change	опір змінам	Калькування
356.	Self-serving bias	упередження на користь себе	Перестановка + додавання
357.	Subjective well-being	суб'єктивне благополуччя	Калькування
358.	Unconditional positive regard	безумовне позитивне ставлення	Калькування
359.	Zero-tolerance policy	політика нульової толерантності	Перестановка
360.	Altered state of consciousness	змінений стан свідомості	Калькування
361.	Fight-or-flight response	реакція "бий або біжи"	Перестановка
362.	Negative state relief model	полегшення негативного стану	Перестановка + опущення

ДОДАТОК Б

Лекція на тему

Особливості функціонування термінології у сфері соціальної психології: перекладацький аспект (на основі книги «Ефект Люцифера. Чому хороші люди чинять зло» Філіпа Зімбардо)

План:

1. Вступ
2. Загальне поняття про термінологію
3. Загальноприйнята та наукова термінологія
4. Основні ознаки термінології
5. Загальна інформація про книгу «Ефект Люцифера»
6. Аналіз прикладів термінів і перекладацькі труднощі
7. Методика навчання перекладу термінології
8. Висновки
9. Список використаних джерел

1. Вступ

У сучасному науковому дискурсі проблема адекватної передачі термінології набуває дедалі більшої ваги, особливо в контексті інтердисциплінарних досліджень. Соціальна психологія — галузь, що інтенсивно розвивається на перетині психології, соціології, філософії, політології, етики та навіть права — активно збагачує свій термінологічний апарат. Ця терміносистема відображає не лише концепти індивідуальної і колективної поведінки, а й глибокі зміни у сприйнятті влади, моралі, зла, героїзму, відповідальності.

Проблематика термінології в соціальній психології є особливо складною в умовах перекладацької роботи, оскільки значна частина ключових понять (наприклад, *deindividuation*, *bystander effect*, *moral*

disengagement) є культурно маркованими й етично навантаженими. Їх адекватна передача вимагає не лише знання лінгвістичних еквівалентів, але й розуміння глибинних когнітивних структур та соціального контексту. Тож переклад у цій сфері стає не просто актом трансляції, а актом *концептуальної реконструкції і культурної інтерпретації*.

У цьому контексті особливо цінним джерелом для аналізу є праця Філіпа Зімбардо *The Lucifer Effect: Understanding How Good People Turn Evil* («Ефект Люцифера: чому хороші люди чинять зло»), яка стала не лише знаковою у сфері соціальної психології, а й прикладом складного, глибоко метафоризованого термінологічного дискурсу. У ній автор поєднує експериментальні дані, публіцистику, історичні приклади й філософські узагальнення, створюючи багаторівневий текст, переклад якого вимагає особливої точності та чутливості до авторської позиції.

Метою цієї лекції є всебічне розкриття особливостей функціонування термінології у сфері соціальної психології в контексті перекладацької діяльності, опираючись на аналіз ключових понять, представлених у книзі Філіпа Зімбардо.

Завдання лекції полягають у:

1. Розкритті природи термінології як науково-лінгвістичного феномену;
2. Визначенні специфіки термінів у соціальній психології;
3. Аналізі прикладів з праці Зімбардо, які ілюструють складність перекладу;
4. Визначенні основних перекладацьких труднощів у роботі з цими термінами;
5. Представленні методів і підходів до навчання перекладу соціально-психологічної термінології;

б. Формуванні навичок критичного осмислення терміносистем і стратегій їх відтворення в іншомовному середовищі.

На рівні методів дослідження використано описовий аналіз термінів, порівняльний аналіз перекладів, контекстуальний підхід, компонентний аналіз, когнітивно-дискурсивний підхід.

Книга *The Lucifer Effect* Філіпа Зімбардо була обрана з кількох основних причин. По-перше, це її фундаментальність. Вона є узагальненням багаторічного наукового досвіду, зокрема Стенфордського тюремного експерименту, у ній поєднуються психологія, соціологія, історія, етика та навіть філософія. По-друге, праця містить як класичні, так і авторські терміни, що широко використовуються у науковому дискурсі. Книга активно перекладається, використовується в академічному навчанні й стала частиною суспільного дискурсу (навіть у журналістиці, праві, кінематографі).

З перекладацького погляду, ця праця становить складний, але цінний випадок для аналізу впливу термінологічного вибору на сприйняття тематики зла, влади, відповідальності, ідентичності, тощо.

Труднощі перекладу термінів із соціальної психології пов'язані не лише з лексичними, а й з когнітивними, прагматичними та ідеологічними чинниками. Серед них брак сталих українських відповідників, різні моделі категоризації в англomовному та україномовному академічному дискурсі, культурно-специфічні асоціації (наприклад, метафора Люцифера), внутрішньоавторські терміни й концептуалізми, конфлікт між точністю й стилістичною природністю.

Таким чином, лекція спрямована не лише на навчальну мету, а й на формування перекладацької чутливості до наукової думки, виявлення латентних концептів та формування власного перекладацького інтелектуального почерку.

Ця лекція може бути корисною для студентів філологічних і психологічних спеціальностей, для перекладачів, що працюють із науковою літературою, для викладачів і розробників курсів із перекладу термінології, для науковців, які прагнуть уніфікувати поняттєво-термінологічний апарат в гуманітарній науці.

Практична цінність полягає у тому, що запропоновані моделі перекладу термінів можуть бути використані в укладанні глосаріїв, методичні підходи сприятимуть точнішому викладанню перекладознавчих курсів, інтерпретація складних концептів Зімбардо може допомогти краще зрозуміти природу зла в сучасному соціальному контексті.

Лекція складається з шести структурованих частин:

1. Загальне поняття про термінологію — розкриття термінології як науки і мовного явища;
2. Загальноприйнята та наукова термінологія — порівняння масової та фахової лексики;
3. Основні ознаки термінології — чітке окреслення терміноутворювальних ознак;
4. Загальна інформація про книгу Зімбардо — контекст і значення праці;
5. Аналіз прикладів — детальний розгляд конкретних термінів і перекладацьких проблем;
6. Методи навчання перекладу — практичний і дидактичний інструментарій.

2. Загальне поняття про термінологію

Термінологія — це сукупність спеціальних слів або словосполучень (термінів), які використовуються у певній сфері знань, а також наука, що вивчає закономірності утворення, функціонування, перекладу та впровадження термінів. Відповідно до визначення І. Дуцяка:

«Термінологія — це системне, когнітивно й функціонально організоване мовне явище, що виражає поняттєво-категоріальний апарат окремої галузі знання» [5].

На думку Л. Симоненко, термінологія — це сукупність термінів, що належать до певної галузі науки або техніки, а також правила їх творення, вживання й упорядкування [9]. Отже, поняття охоплює і власне терміносистему і її наукове вивчення.

Узагальнено термінологію можна подати як трирівневу модель:

1. Семантичний рівень — терміни як носії спеціалізованих значень;
2. Комунікативний рівень — терміни як засоби міжфахової і внутрішньогалузевої комунікації;
3. Когнітивний рівень — терміни як концептуальні елементи наукового мислення [7].

Попри зовнішню схожість деяких термінів із загальноновживаними словами, між термінологією та нефаховим словником існують глибинні семантичні відмінності. Зокрема, терміни мають моносемічність (однозначність) у межах певної науки, відсутність емоційного забарвлення, сталість і нормативність уживання, точно визначену дефініцію, закріплену в документах, стандартах або академічних джерелах [8].

Наприклад, слово *роль* у загальноновживаній мові означає поведінкову або театральну функцію, а в соціальній психології *соціальна роль* — це структурована сукупність очікуваних дій, притаманних певному соціальному статусу [1].

У межах мовознавства виділяють кілька типів термінології за різними критеріями [10]:

Критерій	Тип	Приклад
За сферою	Наукова, технічна, гуманітарна, соціогуманітарна	соціальна психологія

За способом творення	Словотвірна, запозичена, комбінована	когнітивний, деіндивідуація, диспозиційний
За структурою	Однослівна, багатослівна	роль, моральне відключення
За ступенем усталеності	Усталена, нова, термін-неологізм	когнітивний дисонанс / нормалізація девіацій

Мова науки формується на основі термінології. Саме термінологічний апарат є тим інструментом, через який відбувається кодування, збереження, передача й розвиток наукових знань. З огляду на це термінологія виконує когнітивну, інформаційну, номінативну та евристичну функції [3].

Зокрема, термін *когнітивний дисонанс* (англ. *cognitive dissonance*) не лише називає явище психологічного конфлікту переконань, а й відкриває новий концептуальний підхід до аналізу людської поведінки.

Термінологія соціальних наук (психологія, соціологія, антропологія) відрізняється більшою гнучкістю, варіативністю та ідеологічною вмотивованістю. Це пояснюється тим, що ці науки описують динамічну поведінку людей у змінному суспільному середовищі.

Наприклад, у праці Ф. Зімбардо «The Lucifer Effect» багато термінів належать одночасно до психології, етики, філософії та політики (наприклад: *banality of evil*, *heroism*, *systemic power*). Перекладач має враховувати контекст походження терміна, інтертекстуальні посилання, мовні прецеденти (наприклад, переклади творів Ганни Арендт, Еріка Еріксона, Мілгрема) [6].

Соціальна психологія — дисципліна, яка перебуває на перетині кількох наукових напрямів: психології, соціології, політології, філософії, нейронауки. Відповідно, її терміносистема має гібридну природу.

Наприклад, термін *dehumanization* (дегуманізація) може зустрічатися як у психологічних працях (вивчення військової агресії), так і

в гуманітарних (аналіз тоталітарних режимів). При перекладі необхідно враховувати емоційну забарвленість, перевіряти існуючу вживаність у суміжних сферах, уникати калькування, яке не враховує стилістичних і прагматичних особливостей.

Одна з головних проблем термінології — варіативність перекладу, особливо в україномовному науковому дискурсі. Через недостатню кількість унормованих словників та часту відсутність авторитетних перекладів з'являється лексична нестабільність (наприклад, вживання *сліпа покора*, *слухняність авторитету*, *сліпе підпорядкування* для *mindless obedience*); семантичні розбіжності (наприклад, *dispositional attribution* перекладається як *диспозиційне пояснення*, *особистісне приписування*, *характерологічна оцінка*); відсутність однозначності в академічних джерелах, що утруднює комунікацію між фахівцями.

Перекладач виступає не лише передавачем змісту, а й активним учасником термінотворення та впровадження неологізмів у науковий обіг. В українській практиці перекладачі часто виконують роль первинних нормувальників нових термінів.

Прикладом є популяризація термінів *когнітивний дисонанс* (замість «розумовий розлад»), *моральне відключення* (замість «моральна ізоляція»), *ефект Люцифера* (він не перекладається буквально, але потребує стабільного трактування).

3. Загальноприйнята та наукова термінологія

Важливо розрізняти загальноживані слова, які іноді функціонують як терміни (наприклад, «вплив», «група», «поведінка»), наукові терміни, що мають чітке визначення у певній дисципліні: *groupthink*, *bystander effect*, *cognitive dissonance*.

Багато термінів соціальної психології перейшли в загальноповсякденну мову (наприклад, «харизма», «лідер», «соціальний статус»), але при цьому зазнали семантичного розмивання [2].

Філологічно цікаво, що одне і те ж слово в різних контекстах може виступати як термін і як загальне слово. Наприклад, слово *агресія* в психології має відмінне значення порівняно з його вживанням у політичному дискурсі.

4. Основні ознаки термінології

Термін відзначається рядом ключових ознак:

1. Системність — терміни не існують ізольовано, а входять у систему понять певної дисципліни;
2. Однозначність — надає точність тлумаченню;
3. Наявність дефініції — термін повинен мати чітке наукове визначення;
4. Міжмовна кореляція — терміни мають перекладні або частково еквівалентні відповідники в інших мовах;
5. Функціональна спеціалізованість — терміни переважно використовуються у вузькопрофесійній комунікації.

У соціальній психології ці принципи часто порушуються через новизну понять, відсутність усталеної української терміносистеми, а також через складність концептів, які мають глибокі культурні та історичні конотації.

5. Загальна інформація про книгу «Ефект Люцифера»

Книга американського психолога Філіпа Зімбардо *The Lucifer Effect: Understanding How Good People Turn Evil* вийшла друком у 2007 році. Український переклад, здійснений у 2021 році, став важливою подією для фахівців у сфері гуманітарних наук.

Основні ідеї книги: людина не народжується злісною, а може ставати такою під впливом зовнішніх факторів; Стенфордський тюремний експеримент виявив здатність людей до жорстокості навіть у лабораторних умовах; соціальні й системні фактори (авторитет, підпорядкування, деіндивідуація, груповий тиск) змінюють моральну поведінку.

Зімбардо впроваджує нову лексику, створює складні метафоричні концепти (*Lucifer effect, banality of evil, heroism of everyday*), що стають викликом для перекладача [1].

6. Аналіз прикладів термінів і перекладацькі труднощі

№	Англійський термін	Варіанти перекладу	Контекст	Труднощі перекладу	Рекомендований варіант
1	Deindividuation	деіндивідуація / втрата індивідуальності	Люди в натовпі втрачають відчуття особистої відповідальності	Термін новий для багатьох читачів	деіндивідуація з приміткою
2	Bystander effect	ефект стороннього / ефект свідка	Люди не допомагають, бо вважають, що допоможе хтось інший	Буквальний переклад звучить штучно	ефект стороннього
3	Situational power	ситуаційна влада / вплив ситуації	Поведінка залежить від контексту, а не рис особистості	Перекладається неоднозначно	ситуативний вплив
4	Dispositional view	диспозиційний підхід / погляд з точки зору рис особистості	Звинувачення людей через риси, а не обставини	Мало відомий термін	диспозиційне пояснення
5	Systemic evil	системне зло / зло в межах системи	Зло, що походить від структур і правил	Буквальний переклад не розкриває змісту	системне зло
6	Lucifer Effect	ефект Люцифера	Назва явища, коли хороші люди стають злими	Не перекладається, слід залишити назву і пояснити	ефект Люцифера
7	Social roles	соціальні ролі	Поведінка людей залежить від нав'язаних ролей	Стандартне поняття	соціальні ролі
8	Obedience to	слухняність	Люди підкоряються	Часто вживається	підкорення

	authority	авторитету	наказам, навіть аморальним	некоректно	авторитету
9	Moral disengagement	моральне відчуження / моральна дезактивація	Люди відключають моральні стандарти	Буквально «моральна дезактивація» звучить технічно	моральне відключення
10	Cognitive dissonance	когнітивний дисонанс	Конфлікт між переконаннями й діями	Усталений термін	когнітивний дисонанс
11	Groupthink	групове мислення	Конформізм у групі, що призводить до помилкових рішень	Немає точного українського еквівалента	групове мислення
12	Role conformity	рольовий конформізм	Підпорядкування очікуванням ролі	Рідковживаний термін	пристосування до ролі
13	Diffusion of responsibility	розсіювання відповідальності	В групі відповідальність зменшується	Перекладається по-різному	дифузія відповідальності
14	Peer pressure	тиск однолітків / тиск групи	Людина змінює поведінку через тиск групи	Побутовий переклад звучить спрощено	соціальний тиск групи
15	System justification	легітимація системи / виправдання системи	Люди раціоналізують навіть несправедливі системи	Новий термін для багатьох	виправдання системи
16	The banality of evil	банальність зла	Зло як частина повсякденності	Переклад Arendt усталений	банальність зла
17	Heroism	героїзм	Протидія злу шляхом морального вибору	Стандартний термін	героїзм
18	Systemic factors	системні чинники	Вплив зовнішніх обставин	Варіанти: фактори / чинники	системні чинники
19	Pathology of power	патологія влади	Зловживання владою	Термін потребує пояснення	психопатологія влади
20	Mindless obedience	сліпа покора	Виконання наказів без сумнівів	Емоційно забарвлений термін	сліпа слухняність
21	Dehumanization	дегуманізація	Позбавлення людських рис іншої особи	Поширене в наукових текстах	дегуманізація
22	Anonymity	анонімність	Відсутність ідентифікації особи	Багатозначне слово	анонімність (у соціальному контексті)

23	Moral agency	моральна агентність / здатність діяти морально	Здатність діяти згідно з етичними нормами	Мало вживаний термін	моральна відповідальність
24	Transformation of character	трансформація характеру	Зміна особистості під впливом ситуації	Часто перекладається дослівно	переродження особистості
25	Social identity	соціальна ідентичність	Самоідентифікація через групу	Відомий термін	соціальна ідентичність
26	Moral disengagement mechanisms	механізми морального відчуження	Психологічні способи ігнорувати етичні норми	Складні конструкції	механізми моральної дезактивації
27	The power of the situation	сила ситуації	Ситуація впливає на дії більше, ніж риси	Ключова ідея Зімбардо	вплив ситуації
28	Zimbardo Time Perspective	тимчасова перспектива Зімбардо	Теорія сприйняття часу	Маловідома в Україні	часова перспектива Зімбардо
29	Evil of inaction	зло бездіяльності	Пасивність у відповідь на зло	Новий термін, моральна оцінка	пасивне зло
30	Normalization of deviance	нормалізація відхилень	Звикання до порушення норм	Вимагає пояснення	нормалізація девіацій
31	Just world hypothesis	гіпотеза справедливого світу	Люди вірять, що кожен отримує по заслугах	Поширена в психології	гіпотеза справедливого світу
32	Moral rationalization	моральна раціоналізація	Обґрунтування аморальних дій	Легко сплутати з етикою	моральне виправдання

7. Методика навчання перекладу термінології

7.1. Принципи викладання

Навчання перекладу термінології соціальної психології вимагає інтеграції лінгвістичних, когнітивних та культурних аспектів. Ключовими принципами є контекстуалізація: розгляд термінів у реальних текстах, зокрема наукових статтях, підручниках та монографіях; порівняльний аналіз: зіставлення термінів у різних мовах для виявлення семантичних відмінностей; когнітивний підхід: вивчення концептуальних структур, що стоять за термінами; культурна адаптація: урахування культурних

особливостей при перекладі термінів, пов'язаних із соціальними нормами та поведінкою.

7.2. Практичні методи

Глосарій: створення двомовного глосарію з визначеннями, прикладами вживання та контекстуальними поясненнями. Аналіз кейсів: розгляд конкретних випадків перекладу термінів у різних контекстах. Рольові ігри: симуляція ситуацій, де студенти повинні застосовувати терміни у відповідних контекстах. Переклад зворотній: переклад термінів з мови перекладу на оригінальну мову для перевірки точності [4].

8. Висновки

Функціонування термінології у сфері соціальної психології є складним процесом, що вимагає глибокого розуміння концептів, культурного контексту та лінгвістичних особливостей. Книга Філіпа Зімбардо «Ефект Люцифера» слугує цінним ресурсом для вивчення цих аспектів. Перекладачі повинні бути уважними до нюансів термінології, щоб забезпечити точну та адекватну передачу змісту.

9. Список використаних джерел

1. Zimbardo, P. G. (2007). *The Lucifer Effect: Understanding How Good People Turn Evil*. Random House.
2. Азарова Л. Є., П'яст Н. Й. Складання як один із способів словотвору: монографія. Вінниця: УНІВЕРСУМ, 2005. 123 с.
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Київ: Академія, 2004. 342 с.
4. Бойко І. І. Структурні моделі багатокomпонентних термінів словосполучень. Черкаси, 2001. 223 с.
5. Дуцяк І. Специфічні ознаки терміна і нормативні вимоги до нього. Вісник нац. ун-ту “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми української термінології”. 2000. № 402.

6. Зімбардо Ф. Ефект Люцифера. Чому хороші люди чинять зло. Yakaboo Publishing, 2024. 549 с.
7. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця: Нова книга, 2001. 448 с.
8. Литвин І. М. Перекладознавство. Науковий посібник. Черкаси: Видавництво Ю. А. Чабаненко, 2013. 288 с.
9. Симоненко Л. В. Українська наукова термінологія: стан та перспективи розвитку. Київ: 2001. 50 с.
10. Туровська Л. В. Термінологічний вісник: Збірник наукових праць / Відп. ред. Київ: Інститут української мови НАНУ, 2019. Вип. 5. 400 с.

ДОДАТОК В

**ВПРАВИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ З ВИВЧЕННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ
ТЕРМІНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ****Блок 1: Фундаментальна робота з терміном****«Двомовна картка концепту».**

Завдання: Обрати один ключовий термін соціальної психології (наприклад, *cognitive dissonance*, *confirmation bias*, *social loafing*). Створити детальну картку, що містить:

1. Термін-оригінал (англ.).

2. 2-3 українські варіанти перекладу з різних джерел (підручник, фаховий переклад, словник).

3. Чітку наукову дефініцію українською та англійською мовами.

4. Автентичну цитату-контекст з наукової статті або книги (англ.).

5. 2-3 синонімічні або тісно пов'язані поняття.

6. Обґрунтування обраного українського варіанту з посиланням на перекладацьку стратегію (чому саме цей варіант є найадекватнішим?).

Результат: Формування навички глибокого аналізу поняття, критичної оцінки джерел та свідомого аргументованого вибору відповідника.

«Словникова детективія».

Завдання: Взяти один складний термін (наприклад, *agency*). Знайти його тлумачення в трьох типах джерел: 1) загальному англо-українському словнику; 2) спеціалізованому психологічному словнику (онлайн або паперовому); 3) авторитетній онлайн-базі (наприклад, *APA Dictionary of Psychology*). Проаналізувати та записати розбіжності в дефініціях та

пропонованих перекладах. Зробити висновок: яке джерело найбільш придатне для перекладу наукового тексту і чому?

Результат: Розвиток інформаційної компетентності, уміння оцінювати надійність джерел та розуміти межі загальних словників.

**Блок 2: Стратегії перекладу та робота з новими поняттями
«Алгоритм вибору стратегії».**

Завдання: Дано список англійських термінів різної структури та походження: *deindividuation*, *bystander effect*, *self-serving bias*, *power distance*, *fight-or-flight response*, *emotional labor*. Для кожного терміна: а) класифікувати його (інтернаціоналізм, метафора, складне словосполучення тощо); б) запропонувати конкретну стратегію перекладу (транскрипція, калькування, модуляція, описовий переклад тощо); в) навести свій варіант українського відповідника та коротко його обґрунтувати.

Результат: Автоматизація навички швидкої класифікації терміна та вибору адекватного методу його передачі.

«Експлікація неологізму».

Завдання: Отримати новітній термін, що ще не має усталеного перекладу (наприклад, *doomscrolling*, *ghosting* (в соціальному контексті), *parasocial relationship*). Спочатку на основі англомовних джерел чітко визначити суть явища. Потім запропонувати: а) власний лексичний відповідник (неологізм-калька або нове слово); б) коротку описову формулу для першої згадки в тексті (наприклад: «*doomscrolling* — нав'язливе прокручування стрічок із негативними новинами»).

Результат: Розвиток творчого термінологічного мислення та вміння адаптувати нові концепти для україномовної аудиторії.

**Блок 3: Дискурсивний аналіз та жанрова чутливість
«Три обличчя одного експерименту».**

Завдання: Отримати три тексти про Стенфордський тюремний експеримент або експеримент Мілгрема: 1) уривок з академічного підручника; 2) статтю з науково-популярного журналу (*Scientific American*); 3) уривок із публіцистичної книги Зімбардо. Провести порівняльний аналіз за таблицею: Лексика (терміни/загальноживані слова, метафори), Синтаксис (складність речень), Авторська позиція (об'єктивність/емоційність), Цільова аудиторія.

Результат: Формування жанрової чутливості, розуміння, як одна тема трансформується залежно від комунікативної мети.

«Від концепту до стратегії перекладу».

Завдання: На основі аналізу з вправи №5 сформулювати перекладацькі пріоритети для кожного жанру. Наприклад: для академічного тексту — точність і консистентність; для науково-популярного — баланс точності та зрозумілості, експлікація; для публіцистичного — передача емоції, збереження риторичних прийомів, компенсація.

Результат: Вміння визначати «скопос» (мету) перекладу конкретного тексту та вибирати відповідний стилістичний реєстр.

«Карта дискурсу».

Завдання: Отримати уривок тексту з соціальної психології (2-3 сторінки). Скласти його візуальну схему (ментальну карту), де центральними вузлами будуть ключові концепти, а зв'язки між ними позначені стрілками з поясненнями («призводить до», «є прикладом», «протиставляється»).

Результат: Розвиток навички бачити текст не як послідовність слів, а як систему взаємопов'язаних ідей, що критично важливо для адекватного передавання логіки аргументації.

Блок 4: Стилїстика та авторський голос

«Перехоплення інтонації».

Завдання: Отримати уривок з роботи Зімбардо або подібного автора, де чітко виражений авторський голос (сарказм, обурення, захоплення). Зробити переклад, який зберігає цей ефект. Потім пояснити, які саме засоби (лексичний вибір, синтаксис, пунктуація) були використані для компенсації можливих втрат.

Результат: Відпрацювання навички передачі не лише змісту, а й прагматичного ефекту, емоційного забарвлення тексту.

«Редакторська здібність».

Завдання: Отримати «сирий», надто буквальний або незграбний переклад уривка науково-популярного тексту. Завдання — відредагувати його, покращивши стилістичну природність, зв'язність та читаність, не спотворивши при цьому науковий зміст.

Результат: Формування редакторської уваги до якості мови, розуміння різниці між технічно вірним і комунікативно ефективним перекладом.

«Адаптація живого голосу».

Завдання: Отримати уривок із транскрипції інтерв'ю або щоденникового запису учасника психологічного експерименту, що містить розмовні звороти, сленг, граматичні помилки. Запропонувати український варіант, який звучить автентично, але не переходить у грубу вульгарність або надмірну літературність.

Результат: Набуття вміння працювати з різними регістрами мови та знаходити функціонально адекватні відповідники для нестандартної лексики.

Блок 5: Комплексні та проєктні завдання**«Тематичний міні-глосарій».**

Завдання: Обрати вузьку тему соціальної психології (наприклад, «механізми соціального впливу», «групова динаміка», «психологія просоціальної поведінки»). Знайти 3-5 англомовних наукових статей на цю тему. Виокремити 20-25 ключових термінів та створити для них анотований україномовний глосарій (за зразком картки терміна з вправи №1). Укласти короткий коментар про специфіку термінології даної теми.

Результат: Комплексна розробка теми, інтеграція навичок пошуку, аналізу, перекладу та систематизації.

«Відстеження лейтмотиву».

Завдання: Отримати великий уривок з «Ефекту Люцифера», де розвивається ключова метафора (наприклад, «*the line between good and evil*», «*slippery slope*»). Виписати всі вживання цього образу, простежити, як змінюється його наповнення. Запропонувати стратегію перекладу, що забезпечить таку саму розвиненість і консистентність образу українською.

Результат: Поглиблене розуміння ролі художніх засобів у науково-популярному дискурсі та вміння будувати довготривалу перекладацьку стратегію для ключових концептів.

«Аналіз готового перекладу».

Завдання: Взяти один розділ книги «Ефект Люцифера» англійською та його офіційний український переклад. Провести мікроаналіз: вибрати 5-7 складних місць (терміни, метафори, синтаксичні конструкції) та детально розібрати, які перекладацькі рішення були прийняті, і з яким ефектом. Оцінити їхню доцільність.

Результат: Розвиток критичного погляду на професійну перекладацьку роботу, вміння навчатися на вдалому (або невдалому) досвіді колег.

«Кейс: етична дилема перекладача».

Завдання: Отримати уривок з детальним описом страждань учасника експерименту або жертви насильства. Обговорити в групі: де межа між необхідною науковою конкретністю та непотрібною травматизацією читача? Чи припустимо «пом'якшення» мови? Як знайти баланс між автентичністю та етикою?

Результат: Формування етичної свідомості та відповідальності перекладача як культурного медіатора.

«Рефлексивний щоденник перекладача».

Завдання: Під час виконання курсового проєкту (перекладу великого уривка) вести щоденник. Фіксувати не лише технічні рішення, а й емоційні реакції на текст, сумніви, культурні питання, власні упередження. На основі записів написати коротке рефлексивне есе.

Результат: Розвиток метакогнітивних навичок, самосвідомості та здатності до професійної рефлексії, що є основою професійного становлення.